

**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE
YÖNELİK DİJİTAL VATANDAŞLIK
TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME:
GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**

Fatma Gül ŞEN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Nil DUBAN
Temmuz, 2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK DİJİTAL
VATANDAŞLIK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME:
GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**

Hazırlayan

Fatma Gül ŞEN

Danışman

Prof. Dr. Nil DUBAN

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**İlkokul Öğrencilerine Yönelik Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği Geliştirme: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**” adlı bu çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18/07/2022

İmza

Fatma Gül ŞEN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Fatma Gül ŞEN
	Numarası	180682102
	Anabilim Dalı	Temel Eğitim
	Programı	Sınıf Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	İlkokul Öğrencilerine Yönelik Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği Geliştirme: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	
Tez Savunma Sınav Tarihi	18.07.2022	
Tez Savunma Sınav Saati	10.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK DİJİTAL VATANDAŞLIK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Fatma Gül ŞEN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

Temmuz, 2022

Danışman: Prof. Dr. Nil DUBAN

Bu araştırmanın amacı ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık tutumlarını belirlemeye yönelik ölçek geliştirmektir. Araştırmada ilk olarak dijital vatandaşlık ile ilgili alan yazın taraması yapılarak kuramsal alt yapı oluşturulmuştur. Karma yöntem kullanılan araştırmada ilkokul öğrencileriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak nitel veriler toplanmıştır. Nitel veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırmanın nicel boyutunda ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla uzman görüşleri alınmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini sağlamak için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. AFA için veriler Kütahya’da 3 ve 4.sınıflarda öğrenim gören 320 öğrenciden toplanmıştır. AFA sonuçlarına göre 50 maddeden oluşan taslak ölçek 19 maddeye indirgenmiştir. DFA için veriler Kütahya’da 3 ve 4.sınıflarda öğrenim gören 500 öğrenciden toplanmıştır. DFA sonuçlarına göre ölçeğin güvenirlik kat sayısı 0,74 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği’nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. İlkokul öğrencilerine uygulanan Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği’nin sonuçlarına göre ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının ortalamasının üzerinde ve olumlu yönde olduğuna ulaşılmıştır. Ayrıca ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumları, cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, kendine ait bilgisayar/telefon/tablet olma durumu, sürekli internet bağlantısı olma durumu, anne meslek grubu ve baba meslek grubu değişkenleri açısından da incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital vatandaşlık, tutum, ilkokul öğrencileri

ABSTRACT

DEVELOPING A DIGITAL CITIZENSHIP ATTITUDE SCALE FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

FATMA GÜL ŞEN

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BASIC EDUCATION

July, 2022

Advisor: Prof. Dr. Nil DUBAN

The purpose of this research is to develop a scale to determine the digital citizenship attitudes of primary school students. In the research, first of all, a theoretical background was created by scanning the literature on digital citizenship. In the research during which the mixed method was used, qualitative data were collected by conducting semi-structured interviews with primary school students. Qualitative data were analyzed by content analysis method. Regarding the quantitative part of the study, validity and reliability studies of the scale were carried out. In order to ensure the content validity of the scale, experts' opinions were taken. Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were carried out to ensure the construct validity of the scale. Data for EFA were collected from 320 students studying in the 3rd and the 4th grades in Kütahya. According to the results of EFA, the draft scale, consisting of 50 items, was reduced to 19 items. The data for CFA were collected from 500 students studying in the 3rd and the 4th grades in Kütahya. According to the CFA results, the reliability co-efficient of the scale was found to be 0,74. These results indicate that the Digital Citizenship Attitude Scale is a valid and reliable measurement tool. According to the results of the Digital Citizenship Attitude Scale applied to primary school students, it has been found that primary school students' attitudes towards digital citizenship are above the average and in a positive direction. In addition, primary school students' attitudes towards digital citizenship were also examined in terms of gender, age, grade level, whether they had their own computer / phone / tablet or not, constant internet connection, mother's occupational group and father's occupational group variables.

Keywords: Digital citizenship, attitude, primary school students

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca çalışmalarımın bilgi ve tecrübesiyle bana destek olan, zorlandığım anlarda tüm ilgisiyle yol gösteren, çalışma disiplini, anlayışı, başarıları, samimiyeti ile her zaman örnek alacağım, öğrencisi olmaktan gurur ve onur duyduğum danışmanım sayın Prof. Dr. Nil DUBAN' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Lisans ve yüksek lisans eğitimimde desteğini esirgemeyen, güler yüzüyle hep yanımda olan, tez savunmamda kıymetli görüşleriyle yer alan hocam sayın Doç. Dr. Tuğba SELANİK AY' a ve yine tez savunmamda yer alan, değerli vaktini ayıran, kıymetli görüşleriyle tezime katkı sağlayan sayın Prof. Dr. Fatma KIRMIZI' ya içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez sürecindeki çalışmalarımın değerli vakitlerini ayırıp destek olan ve katkı sağlayan hocalarım sayın Prof. Dr. Bülent AYDOĞDU' ya ve Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU' na sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans hayatımın bana kattığı en güzel insanlardan olan dostum, canım arkadaşım, güzel meslektaşım Havva ERDEM' e her zaman yanımda olduğu, cesaret verdiği, varlığını hep hissettirdiği için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, bugünlere gelmeme vesile olan, her anımda yanımda olan, benimle birlikte uykusuz kalan, canım annem Hatice ŞEN' e, canım babam Nevzat ŞEN' e ve canım kardeşim Adem ŞEN' e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Fatma Gül ŞEN
2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.TUTUM	2
2.DİJİTAL VATANDAŞLIK	4
2.1. DİJİTAL OKURYAZARLIK	4
2.2. DİJİTAL ERİŞİM.....	5
2.3. DİJİTAL İLETİŞİM	6
2.4. DİJİTAL GÜVENLİK.....	7
2.5. DİJİTAL TİCARET	7
2.6. DİJİTAL KANUN.....	8
2.7. DİJİTAL HAKLAR VE SORUMLULUKLAR	9
2.8. DİJİTAL ETİK	10
2.9. DİJİTAL SAĞLIK.....	11
3.DİJİTAL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ	12
4.DİJİTAL VATANDAŞLIK İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	13

İKİNCİ BÖLÜM

1.ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ	20
2.ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	21
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	21
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	21
3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	23
3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	26
3.4. VERİ ANALİZ YÖNTEMİ	28
4.ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	29
4.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME AİT BULGULAR.....	29
4.2. İKİNCİ ALT PROBLEME AİT BULGULAR	35
4.2.1. Açımlayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular.....	35
4.2.2. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular.....	38
4.2.3. Ölçeğin Güvenirlik Çalışmalarına İlişkin Bulgular.....	39
4.3.ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR.....	39
4.3.1. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular.....	40
4.3.2. Cinsiyet Değişkenine Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular	40

4.3.3. Yaş Değişkenine Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular.....	41
4.3.4. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular	41
4.3.5. Kendine Ait Bilgisayar/Telefon/Telefon Olması Durumuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular.....	42
4.3.6. Sürekli İnternet Bağlantısı Olması Durumuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular	43
4.3.7. Anne Meslek Grubuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular	43
4.3.8. Baba Meslek Grubuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular	43
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	44
KAYNAKÇA.....	49
EKLER DİZİNİ	54

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Ölçek Geliştirme Uygulamasına Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri .	24
Tablo 2. Geliştirilen Ölçeğin Uygulamasına Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri	25
Tablo 3. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Görüşleri	29
Tablo 4. KMO ve Bartlett Testi Değerleri	35
Tablo 5. Taslak Ölçeğin Açıklanan Varyans Değerleri	36
Tablo 6. Ölçekteki Faktörler ve Yük Değerleri	36
Tablo 7. Madde Toplam Korelasyon Analizleri	37
Tablo 8. Madde Uyum İndeksleri	38
Tablo 9. Faktör Korelasyon Matrisi	39
Tablo 10. Normallik Testi Sonuçları	39
Tablo 11. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanları	40
Tablo 12. Cinsiyete Göre Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması.....	40
Tablo 13. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutumlarının Yaşlarına Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	41
Tablo 14. Sınıf Düzeyine Göre Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması.....	41
Tablo 15. Kendine Ait Bilgisayar/Telefon/Telefon Olması Durumuna Göre Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması.....	42
Tablo 16. Sürekli İnternet Bağlantısı Olması Durumuna Göre Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması.....	42
Tablo 17. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutumlarının Anne Meslek Grubuna Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları.....	43
Tablo 18. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutumlarının Baba Meslek Grubuna Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	43

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

% : Yüzde

x² : Kay Kare

AFA: Açımlayıcı Faktör Analizi

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

f: Frekans

n: Örneklem Büyüklüğü

p: Anlamlılık (önemlilik) testine ilişkin olasılık değeri

sd: Serbestlik Derecesi

GİRİŞ

Teknolojinin hızla gelişmesi sonucu toplumsal hayatımız da önemli ölçüde etkilenmektedir. Teknolojinin toplumsal hayatımıza girmesiyle toplumlar teknolojinin sebep olduğu yeniliklere uyum sağlamaktadır (Turan ve Karasu, 2018). İnternet ile ilgili teknolojilerin hızla yaygınlaşması insanların da topluluklar halinde bir araya gelmesine ortam hazırlamıştır. İnternetin bu hızlı gelişimi ile vatandaşlık çalışmaları kapsamında, vatandaşlık kavramında değişimler meydana gelmekte ve bu kavramına yüklenen anlamların yeniden incelenmesi gerekmektedir (Karaduman, 2011). Çünkü iyi bir vatandaşın sahip olması gereken nitelikler her dönemde ve her toplulukta farklılıklar göstermektedir. Bu da eğitimde yeni yaklaşımları beraberinde getirmektedir. Yaşadığımız çağda bilginin hızla değişmesi sebebiyle bireylerde olması gereken özellikleri belirlemek çok kolay değildir. Bu nedenle farklı hedeflere sahip vatandaşlık yaklaşımlarından ve bunların alt boyutlarından bahsetmek mümkündür. Küresel vatandaşlık, demokratik vatandaşlık, etkin vatandaşlık ve dijital vatandaşlık farklı vatandaşlık yaklaşımlarına örnek olarak gösterilebilir. Özellikle teknolojinin hayatımıza bu denli girmesiyle ve dünyada her alanda kullanılmasıyla birlikte dijital vatandaşlık kavramının bilimsel araştırmalarda daha fazla ilgi görmeye başladığı söylenebilir (Sevigen, Yılar, 2022)

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Teknolojinin hızla geliştiği ve bu gelişmelerin de yaşamı oldukça farklı şekilde etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Yaşadığımız bu teknoloji dünyasındaki hızlı değişiklikler ve gelişmeler günlük yaşamda kullandığımız cihazların da farklılık göstermesi ve onların teknolojik açıdan boyutlandırılmasına sebep olmaktadır. Teknolojik yeniliklerden etkilenecek dijital bir anlama ulaşan terimlerden birisi de “vatandaşlık”tır. Dijital teknolojinin insanların yaşadığı toplumsal hayata olan etkileri neticesinde yeni bir anlam taşıyan vatandaşlık kavramı, günümüzde “dijital vatandaşlık” adı altında belirtilmektedir (Görmez, 2017).

Teknolojideki gelişmeler sayesinde insanların teknolojik cihazlara ve uygulamalara karşı erişimi hem kolaylaşmış hem de artmıştır. İnsanların teknolojiye kolayca erişebiliyor olması, bir yerde fiziki olarak bulunmadan bilgisayarları, akıllı telefonları, tabletleri, gerekli hizmetlere erişim sağlamaya yardımcı diğer teknolojik sistemler ve araçlarla dijital ortamda eylemlerini yerine getirmelerine olanak sağlamıştır. Dijital platformlar üzerinden insanlar; banka işlemlerini, kamu hizmetleri hakkında bilgi edinme, alışveriş yapma, gerekli belgeleri edinme ve kullanma gibi farklı işlemleri rahatlıkla gerçekleştirebilmektedirler. Değişkenlik gösteren farklı alanlarda karşımıza çıkmakta olan bu dijital uygulama ve araçlar, insanların da dijital bir varlığa dönüşmesine sebep olmuştur (Demirci, 2018)

1.TUTUM

Tutum; bir insanın bir nesneye, bir olaya ya da duruma karşı göstermiş olduğu olumlu veya olumsuz bakış açısı olarak kabul edilir (Turanlı, vd., 2008). Nesnelere, insanlara ya da derslere yönelik tutumlar çeşitli yollarla ölçülebilir. Bunlar tepkileri ölçme, insanların davranışlarını yordama veya ölçek geliştirme şeklindedir (Kenar, Balcı, 2015). Bireylerin tutumlarının olumlu ya da olumsuz hangi yönde olduğunun bilinmesi özellikle eğitim alanında gerekli önlemlerin alınmasını sağlayabilir. Bu nedenle tutumların oluşumunu, gelişimini ve değişimini ölçmeye yarayan çeşitli ölçeklerin geliştirilmesi önemli görülmektedir (Cabı, 2016).

İnternet, yaşadığımız gezegen üzerinde hali hazırda bulunan milyonlarca alt ağın birbiriyle ortak bir anlaşma doğrultusunda iletişim kurmalarını ve birbirlerinin veri paylaşımını sağlayan iki veya daha fazla yerel ya da geniş alan ağı arasında kurulan kaynakların bütünüdür (Balay, vd., 2014). İnternet insanların yaşamını belli bir çerçevede

kolaylaştırmış ve internet kullanım oranını da zamanla fazlalaştırmıştır. Önceki yıllarda elde edilmek istenilen bilgi ve verilere ulaşmak zor ve zaman alıcıydı ancak internet sayesinde veri ve bilgiye kısa zamanda ve kolay bir şekilde ulaşabilmek oldukça mümkün hale gelmiştir (Yılmazsoy, Kahraman, 2017). İnternet günlük yaşamın bir parçası olduğundan, çoğu insan çevrimiçi hizmetler, eğitim, ağ ve bilgi fırsatlarından yararlanmak için internete erişmektedir (Milenkova, Manov, 2019). İnternet ile birlikte dijital teknolojinin ürünleri olan akıllı cihazlar ve bu cihazlarla erişim sağlanan platformlar da ortaya çıkmıştır. Birçok kullanım alanıyla yaşamın içinde yer alan internetin bireylere olumlu katkı sağlaması beklenmektedir. Ancak olumlu katkılarının yanında internet bağımlılığı, siber zorbalık gibi başlıca olumsuz yönleri de ortaya çıkmıştır (Çiftçi, Aladağ, 2018). Yapılan araştırmalarda ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinden bazılarının internete bağımlı olduğu bazılarının ise internete bağımlı olma riski taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır (Can, Demir, Yirci, 2018; Öner, Çakır, 2019; Gültekin, Aydemir, 2021). Başka bir araştırmada ise lise öğrencilerinden bazılarının siber zorbalığa maruz kaldığı, sınıf seviyesi düştükçe siber mağduriyetin yaygınlaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Tuğ Karoğlu, Çılgın, 2020). Bu nedenle bireylerin dijital teknolojiye karşı olumlu bir tutuma ve bilinçli bir yaklaşıma sahip olması önemli görülmektedir (Çiftçi, Aladağ, 2018). Erten (2019) yaptığı çalışmada Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik olumlu tutum sergilediği sonucuna ulaşmıştır. (Orgaz, vd., 2018) de benzer şekilde üniversite öğrencilerinin teknolojiye karşı olumlu tutumda oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Yılmaz ve Aydın (2013) ise ortaokul öğrencilerinin teknolojiye karşı olumlu ve olumsuz tutum sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Öğrencilerin dijital teknolojiye karşı olumlu tutuma sahip olmaları ve bu teknolojileri bilinçli bir şekilde kullanmaları dijital vatandaşlık kavramını ortaya çıkarmıştır.

Çocukların erken yaşlarda bilgisayar ve internet ile vakit geçirmelerine karşı çıkan bilimsel görüş; bu teknolojilerin önemli gelişim etkinliklerinin yerini alacağı tehlikesine dikkat çekmektedir. Bu yaklaşıma göre bilgisayarın çocukları gerçek oyun kültüründen alıkoyarak kendileri için henüz çok erken olan bir dönemde kaldırabileceklerinin üzerinde miktarda uyarana maruz bırakabileceği tehlikesi söz konusudur. Bu teknolojilerle sağlanan sanal dünyanın gerçeği yansıtmaktan uzak olması, çocuğu gerçeklerden izole bir yaşama doğru çekmesi, farkındalığını ve yaratıcılığını azaltması gibi eleştiriler de dile getirilen görüşler arasındadır (Akbulut,2013). İnternet kötüye kullanımını önleyici pratik bilgiler edinilmesi, ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte interneti doğru şekilde kullanmalarının sağlanması önemlidir (Alyanak, 2016). İnternetin yani dijital dünyanın olumsuz yanlarının

bilincinde olup onu en doğru şekilde kullanan nesiller yetiştirmenin gerekliliğiyle birlikte dijital vatandaşlık kavramı daha da önemli hale gelmiştir.

2.DİJİTAL VATANDAŞLIK

Hukuk devletlerinde, devletin vatandaşlara tanımlamış olduğu anayasal hak ve sorumluluklardan bireyin faydalanması için devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bireyler vatandaş olarak adlandırılır (Çakmak, Aslan, 2018). Teknoloji yaşadığımız toplumun devamlılığı ve sürecini etkileyecek sonuçlar meydana getirerek dijital vatandaşlık kavramını ortaya çıkarmıştır. Teknoloji ile sürekli iç içe olmak, dijital ortamdaki sorumluluklarını ve hakları bilerek bu bildiklerini vatandaşlık süresi boyunca kullanabilmek “dijital vatandaşlık” olarak adlandırılabilir (Turan, Karasu, 2018). Bir başka deyişle, dijital vatandaşlık, teknolojik araçların internetle birleştiğinde ortaya çıkan nimetlerini etkin kullanabilme ve her şartta geçerli kuralları benimsemiş bireylerin çevirim içi etkinliğidir (Çakmak, Aslan, 2018).

Dijital vatandaşlığın etkin bir biçimde hayata geçebilmesi için dijital vatandaş alt boyutları devreye girmektedir. Alan yazın incelendiğinde dijital vatandaşlığın farklı alt boyutlarda sunulduğu görülmektedir. Oyedemi (2012) dijital vatandaşlığı beş alt boyutta incelemiştir. Bunlar “vatandaşlık ve insan hakları, iletişim teknolojilerine erişim, iletişim teknolojilerini uygulayabilme becerisi, bu teknolojilerin düzenli kullanımı ve bu bileşenleri etkili şekilde uygulayacak politika” olarak sıralanmaktadır. Ribble (2006) ise dijital vatandaşlığı dokuz alt boyutta ele almıştır. Bunlar; dijital okuryazarlık, dijital erişim, dijital iletişim, dijital güvenlik, dijital ticaret, dijital kanun, dijital hak ve sorumluluklar, dijital etik, dijital sağlıktır. (Alberta 2012) ise bu dokuz alt boyuta bulut sistemler ve kişisel akıllı cihazlar olmak üzere iki alt boyut daha ekleyerek toplam on bir boyutta ele almıştır. Bu araştırma kapsamında ise dijital vatandaşlık dokuz alt boyutta ele alınmıştır. Bu boyutlar; dijital okuryazarlık, dijital erişim, dijital iletişim, dijital güvenlik, dijital ticaret, dijital kanun, dijital hak ve sorumluluklar, dijital etik, dijital sağlıktır. Dijital vatandaşlık kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için alt boyutlarını incelemek faydalı olacaktır.

2.1. DİJİTAL OKURYAZARLIK

Günlük hayatımızın önemli bir parçası okumaktır. Bireyler okuma ile bilgiler edinir, edindikleri bilgiler ile fikirlerini geliştirir ve şekillendirir. Bu doğrultuda da bireylerin eylemlerinde gelişmeler yaşanır. İnternet ve internete bağlanan araçlar birçok bilgiye ulaşmamızı kolaylaştırır ve okuma şansımızı artırır. Teknolojinin gelişimi ile birlikte hayatımızda dijital ortamlara fazlasıyla yer verilmiştir. İnsanların günlük yaşamlarında okuma

ve yazma ile ilgili kabiliyetlerinin yanına ek olarak dinleme ile konuşma kabiliyetlerinde de değişiklik tespit edilmiştir (Duran, Özen, 2018).

Dijital vatandaşlığın en önemli bileşenlerinden birini dijital ortamdaki okuryazarlık kavramı oluşturmaktadır ve bu bilinmekte olan okuryazarlık tanımından daha da önemli bir hal almıştır. Günümüzdeki çocukların eğitim öğretim sürecinden önce dijital araçları öğrenip kullanmaları ve onlar hakkında bilgilerinin olması buna örnek olarak verilebilir (Çubukçu, Bayzan, 2013). Dijital okuryazarlık internet ortamında bilgi iletişim teknolojilerini ve araçlarını kullanarak etik kurallara uygun şekilde bilgiyi oluşturma, kullanma, paylaşma ve değerlendirme olarak tanımlanabilir (Reddy, vd., 2022). İnternet okuryazarlığının aşamaları, interneti kullanırken doğru şekilde kullanması, doğru bilgiye ulaşılabilmesi ve ulaşılan bilginin doğruluğundan emin olarak paylaşılması ve bu paylaşımlar sayesinde gerçek bir öğrenme ve öğretme sürecinin olmasını gerçekleştirir. İnternet okuryazarlığında doğru bir iletişim kurulamadığı takdirde içerik, temas ve ticari risklerin oluşmasına sebep olabilecek süreçler başlayabilir. İnternet üzerinde oluşan en büyük sorun ise, internet üzerinde gerçek olmayan ya da istismar edilebilen, aldatılan veya yanıltabilecek olan bilgilerin yaygınlaştırılması ve paylaşımına açılmasından dolayıdır. Bu sebeplerden kaynaklı olarak kişilerin dijital platformlardan edinebildikleri bilgilerin doğruluğundan emin olmaları gerekmektedir (Çubukçu, Bayzan, 2013).

2.2. DİJİTAL ERİŞİM

Teknoloji insanların birbirleriyle hızlı bir şekilde iletişim kurmalarına ve etkileşimde olmalarına fırsat sağlar. Ancak sosyoekonomik durumlar, fiziksel şartlar dijital ortamlara erişime engel olabilir. Tüm teknoloji kullanıcılarının istedikleri takdirde dijital topluma tam olarak katılımlarının sağlanmasına “dijital erişim” denmektedir. (Ribble, 2012). Bütün ülkeler veya bireyler altyapı ve donanım yetersizliği, teknik bilgi ve beceri yetersizliği gibi nedenlerle bilgi iletişim teknolojilerini aynı ölçüde kullanma olanaklarına sahip değildirler. Dolayısıyla bu teknolojileri yaygın bir şekilde kullananlar ile kullanamayanlar arasında bir ayrım ortaya çıkmakta olup, bu ayrım dijital bölünme, sayısal uçurum veya dijital eşitsizlik olarak nitelendirilmektedir (Kalaycı, 2013).

Dijital bölünme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında ülkeler, bölgeler veya bireyler gibi farklı demografik ve sosyoekonomik gruplar arasında ortaya çıkan farklılıklar olarak ifade edilmektedir (Bray, 2021). Dijk ve Hacker (2003) da yaptıkları çalışmada farklı

sosyal gruplar, cinsiyetler ya da kuşaklar arasında dijital erişim açısından farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

İnternet ortamında istenilen bilgiye ulaşmak büyük kolaylık sağlasa da bu durumlarda karşımıza bazı riskler çıkabilir. Bireyler dijital ortamlarda kışkırtıcı ya da yanıltıcı içeriklere sahip erişimler ile karşılaşabilirler. Dijital vatandaşlar internet ortamında karşılaştıkları bazı durumlarda zarar görebilirler. Örneğin, kişisel bilgilerine erişim sağlanabilir ve bu durumun sonucunda dolandırıcılıkla karşı karşıya kalabilirler. Dijital vatandaşlığın bu şekilde olmaması ve kişiye fayda sağlayabilmesi için dijital bir vatandaş internet ortamında ulaştığı bilgilerinin doğruluğunu en iyi şekilde araştırmalıdır (Çubukçu, Bayzan, 2013).

2.3. DİJİTAL İLETİŞİM

İletişimin kökeni hem konuşma hem de yazıdan daha eskiye dayanmaktadır. Kısaca iletişim kavramının insanlık tarihi kadar eski olduğu ve ilk insandan bugüne kadar iletişimin her çağda farklı şekillerde kullanıldığı söylenebilir (Işık, 2019). Özellikle teknolojiyle birlikte hayatımıza giren cep telefonları, sosyal ağlar iletişim kurma şeklimizi değiştirmiştir. Bu iletişim biçimleri, insanların nasıl, ne zaman ve kiminle etkileşime girdiğini yöneten yeni bir sosyal yapı yaratmıştır (Ribble, 2011). Teknolojik alanda özellikle son yıllarda yaşanan gelişmeler, internetin bilgiye erişim ve iletişim amaçlı kullanımını ön plana çıkarmıştır. Günümüzde internetten her ne kadar hayatın her alanında yararlanılıyor olsa da, internetin aslında bilginin sunumu ve zaman, mekân gibi kavramları ortadan kaldıran iletişim hizmetleriyle ön plana çıktığı görülmektedir. İnternet, özellikle eğitim öğretim sürecinin her aşamasına ilişkin sağlamış olduğu bilgi altyapısı sayesinde öğretim etkinliklerinin biçimlendirilmesinde sıkça başvurulan ve içerdiği bilgi miktarını sürekli artıran bir teknolojidir (Kuzu, 2011).

Dijital ortamdaki etkileşimin büyük bir kısmı internet ortamında ve çevrimiçi şeklinde gerçekleştiği için ve kişiler sosyal ağ platformunu kullandıkları için farklı sorunlar ile karşılaşabilecekleri söz konusu olmaktadır. Dijital ortamda karşılıklı konuşmalar esnasında tanımadığımız kişiler ile bilgilerimizin paylaşıyor olması bireylerin gizlilik ihlalini ortaya çıkarır. Gelişmekte ve yetişmekte olan çocukların kendileri arasında gündemde olan internet üzerinden zorbalık olayları internet ortamı üzerindeki iletişimden kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalarda 'grooming' adı verilen kişinin kendisini olduğundan farklı biri şeklinde gösterip ve bu sayede küçük çocukların ilgisini ve dikkatini çekerek onlara güvenmelerini

sağlayarak etkileşime geçip, cinsel istismara varan sonuçlara sebep olabilmektedir. (Bayzan, Çubukçu, 2013).

2.4. DİJİTAL GÜVENLİK

Gerçek hayattaki güvenliğin sağlanması kadar çevrimiçi ortamda da güvenliğin sağlanması gün geçtikçe önemini arttırmaktadır. Çünkü siber güvenlik açıkları ile sanal ortamlarda yapılmış olan saldırı durumları ve istismarların gün geçtikçe artıyor olması ülkelerdeki teknoloji sisteminin, insanların teknolojik aletlerinin ve bu sebepten kaynaklı olarak tüm eylemlerini etkilediği sonucuna varılabilmektedir. İnternetin güvenliği ve yine güvenli bir şekilde internet kavramını zaman içerisinde önemli hale getirebilmek için siber güvenlik ve dijital güvenlik kavramlarını internet ölçüsünde ele almanın gerekli olacağı ön görülmektedir. Kişilerin internet ortamında dijital güvenliğe dikkat etmesi ve kişisel bilgilerini kullanmış olduğu sayfalarda ve sitelerde dikkat edilmesi gerekmektedir. Dijital vatandaşlar bilgisayarları ve internet ortamında çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla sağlanan filtreleme programları, güvenilir internet sağlayıcıları ve anti-virüs programları olan internet koruma paketlerine kendi güvenliği için sahip olmalıdır. Yoksa internet üzerinde çeşitli risklere ve zor durumlara girebilecek hal alabilir, bu hale gelmemek için bireylerin internet üzerindeki güvenliği sağlamaları gerekir (Çubukçu, Bayzan, 2013).

Kişisel ve özel bilgiler dahil olmak üzere internet üzerinde yapılan her işlemin elektronik olarak depolandığı günümüzde bu bilgileri korumak için güçlü stratejiler geliştirilmelidir. İnternetin çocukların yaşamında kapladığı yer düşünüldüğünde çocukların en azından elektronik verileri nasıl koruyacaklarını öğrenmeleri önemli görülmektedir (Ribble, 2011).

2.5. DİJİTAL TİCARET

Küresel yaşamın tüm boyutlarında görüldüğü gibi ekonomi alanında da değişim ve gelişmeler gözlemlenmektedir. Çevrimiçi teknolojilerinde gerçekleşen gelişmelerle beraber bilgi devamlılığının sağlanması ve bilginin saklanabilmesi olası hale gelmiştir. Ayrıca ticarethanelerin üretim, pazarlama, sevkiyat, müşteri ile olan ilişkileri gibi süreçlerinde de farklılıklar ortaya çıkmıştır. Elektronik ticaret yaşadığımız çağda ekonominin itici gücü haline gelmiştir. Ekonomi bünyesinde yaşanan değişikliklerden biri olan elektronik ticaret (e-ticaret) hızla yaygın bir kullanım alanını kapsamaya başlamıştır. E-ticaret mağazalarında fiyatlandırmaların düşük olması, ürünlerde uygulanan fiyat indirim oranlarının makul seviyede olması ve bu sayede tüketiciler tarafından daha fazla tercih ediliyor olması,

markaların daha iyi biliniyor olması gibi birçok beklentileri karşılması e-ticaretin hızla yaygınlaşmasında etkili olmaktadır (Akyazı, 2018).

Vatandaşlar açısından bu denli önemli olan internet, geçmiş zamanlarda işletme ve ticarethaneler tarafından olumlu karşılanmasa da yıllar geçtikçe ticari anlamda önemi fark edilmiştir. Dolayısı ile işletmeler daha büyük topluluklara çok daha kısa sürede, çok daha düşük maliyetle kendi ürünlerini ve sundukları hizmetleri aktarabilmek gibi amaçlarla bu yeni teknolojiye faydalanarak dünyaya açıldıkları pencereler olan web sitelerini hazırlamaya başlamışlardır (Akyazı, 2018).

Dijital ticaret ise firmaları ve hükümetleri kapsayan hizmet ve mal ticaretinde dijital olarak etkinleştirilmiş tüm işlemler olarak tanımlanabilir (Organisation for Economic Co-Operation and Development Trade Policy Papers No. 205). Ancak dijital ortamda yapılan alışverişler ve bankacılık işlemleri ve bu işlemler esnasında kullanılmakta olan kişisel verilerin korunmasına ve bu işlemlerin yapıldığı sayfaların da güvenli olmasına dikkat edilmelidir. Dijital bir vatandaş güvenilir sayfalardan ticaret, bankacılık işlemlerini yapar ve internet ortamından yapacağı alışverişlerde kişisel verilerine ve güvenlik ilkelerine uygun bir şekilde hareket eder. Eğer bu şekilde dikkat etmez ise internet ortamında çeşitli riskler ile karşılaşabilir. Bu şekildeki durumlar ile karşılaşan bireyler sorunlarını hangi kuruma iletmeleri gerektiğini bilmelidirler. (Çubukçu, Bayzan, 2013). Ribble (2011) dijital ticaretin öğrencilerin hayatında büyük rol oynadığını ve eğitimcilerin sınıflarda bu konuya özellikle değinmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çocukların dijital ortamda neyi, nasıl ve nereden satın alacağını bilmemesinin sonucunda internet dolandırıcılığı, kimlik hırsızlığı gibi risklerle karşı karşıya kalabileceğini söylemiştir.

2.6. DİJİTAL KANUN

Bütün dijital ortamlarda dikkat edilmesi gerekli olan kurallar olduğu gibi özellikle internet ortamında da dikkatli olunmasını gerektiren kurallar var olmaktadır. Dijital vatandaşın, yaşadığı ortamındaki suç sayılabilecek olan bütün davranışlarını internet ortamında da yapmaması gerekmektedir ve internet üzerinde de yapılması istenmeyen davranışları gördüğünde de şikâyet edebilmelidir. Bu doğrultuda, internetin doğru olmayan içerikleri üretmesi ve paylaşıyor olması suç olarak ifade edilebilmektedir. Dijital ortamda yaptıklarımızda kişisel haklarımıza göre hareket etmeli bir başkasının da hakkının ihlal edilmesine izin vermemeliyiz.(Çubukçu, Bayzan, 2013).

Kanunda geçerli 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yolu ile İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun' un gerekli maddesinde yer alan intihar olayına sürüklenme, çocukların cinsel istismar durumları, müstehcenlik vb. katalog suçlar içerisinde değerlendirilebilecek içerikli yayınlar konusunda somut bir veri elde edildiğinde erişim yasağı getirilebilmektedir. Fakat bu sıralı suçlar kapsamına alınamayacak ve dijital oyunlar üstünden çocukların kişisel gelişimlerini olumsuz şekilde etkileyecek içeriklere ilişkin erişim yasağı uygulanmamaktadır. Dijital oyunlara karşı denetim, sadece fiziksel olarak satılan dijital oyunlar ile sınırlı kalmaktadır. Çevrimiçi yerlerde ücretli ya da ücretsiz olarak oynatılan dijital oyunlara karşı denetim mekanizmasını tanımlayan bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. (Dijital Oyunlar için Çocuk ve Aile Rehberliği Çalıştayı Sonuç Raporu, 2017)

2.7. DİJİTAL HAKLAR VE SORUMLULUKLAR

Reventlow (2017) göre dijital hak, bireylerin teknolojik araçları kullanarak çevrimiçi ortamlarda dijital içeriklere erişmesine, kullanmasına, oluşturmasına ve yayınlamasına izin veren haklardır. Bayzan (2019) göre ise dijital hak, bireylerin dijital medyada bilgisayar ve diğer elektronik cihazlar yoluyla bilgiye erişmesini, içerik oluşturmasını ve oluşturduğu içeriği yayımlama özgürlüğünü ifade ediyor. İnternette yapılan bütün faaliyetlerde, bu ortamlarda dijital ayak izleri bırakılıyor. Çok önemli veriler içeren bilgiler paylaşılıyor Bir içerik paylaşmak, bir paylaşım veya videoya yorum yapmak gibi faaliyetlerle bilgi paylaşımı yapılmış oluyor. Bütün bunları yaparken haklarımızın ve sorumluluklarımızın ne olduğunu, bunların ne kadar farkında olduğumuzun da bilinmesi gerekiyor (Bayzan, 2019).

İnternet ortamında, kullanıcıların bilmesi gereken bazı haklar şu şekilde sıralanabilir:

Özel hayatın gizliliğinin korunması hakkı

Kişilik haklarının ihlal edilmemesi hakkı

Kişisel verilerin korunması hakkı

İnternette düşüncenin ifade edilmesi hakkı

İnternet yoluyla yönetime katılma hakkı

İnternet üzerinden şikâyet hakkı

İnternette lekelenmeme hakkı (Bayzan, 2019)

Dijital dünyada sınırların olmaması, ülkelerin ulusal ya da uluslararası yasal düzenlemeler yapmalarını ve etik kurallara uyulması gerekliliğini yanında getirmiştir. Dijital

sorumluluk ise dijital uygulamaların, teknolojinin etik kurallara ve yasal düzenlemelere uygun olarak kullanılmasıyla ilgilidir (Keser, vd., 2018).

İnternet, teknolojik cihazlar arasında önemli ve büyük bir yerde bulunmakta olup birçok dijital araç internet yeniliğini ön plana çıkarmıştır. Dijital platformu kullanan bireyler bu ortamda kendilerini rahatlıkla ifade edebilmeliler fakat karşı tarafın da haklarını ihlal etmemeli ve sanal ortamın sorumluluk ve hak kurallarına uygun davranmalıdırlar. Örneğin, çevrimiçi ortamda araştırılan bir bilgiyi alıntılacak olursak bilgiyi hangi şekilde aldığımız, nasıl kullandığımız ve bu fikirde başkalarına ait hakların olup olmadığını kontrol etmeli ve sorumluklarımızı tespit etmeliyiz. Aynı şekilde, dijital platformlarda olan yanlışlıklar, yasadışı içerik halleri ve haksız durumlara karşı bireylerin dijital vatandaşlık sorumlulukları vardır (Çubukçu, Bayzan, 2013). Önemli olan ise bu hak ve sorumlulukların başkalarına saygılı olacak şekilde kullanılmasıdır.

2.8. DİJİTAL ETİK

Dijital etik çevrimiçi ortamdaki davranış standartları olarak ifade edilmektedir (Ribble, 2011). Çevrimiçi ortamda yasalara, uluslararası kanunlara aykırı davranışlarda bulunmak, tehdit, küfür içeren yazılar yazmak, dil, din ya da ırk ayrımına yönelik mesajlar göndermek etik dışı eylemler olarak ifade edilebilir. Bu noktada öğrencilere dijital etik kurallarıyla ilgili eğitimler verilmesi, etik kurallara uyulmadığı takdirde ne gibi zararlar oluşacağı ile ilgili bilgilendirmeler yapılması önemli görülmektedir (Elçi, 2015).

İnsanı temel hareket noktası olarak ele alan eğitime bakıldığında insanı bir araç niteliğinde kullanarak toplumu eğitmeye ve geliştirmeye çalışır. Eğitimin temelinde insanın olması, etiğin de eğitimin içerisinde olmasını gerektiren en önemli nedenlerden biridir. Çünkü birçok bilim disiplini gibi etiğin içinde insan vardır. Eğitim öğretim sürecinde bireylerin davranışlarında değişikliğe gidebilmek için farklı yöntemler ve teknikler kullanılır. Kullanılan bu yöntemler ve teknikler aynı zamanda, öğrencilerin bilgi, beceri ve tutumlarını da etkileyecektir. Öğretmenlerin bu yöntem ve teknikleri nasıl, ne şekilde ve hangi zamanda kullanacaklarını çok iyi bilmeleri gerekir. Öğrenciler gerçekleşen öğrenme olayının dışarıdan desteklenmesi, gelişmesi, düzenlenmesi, yönetilmesi, kolaylaştırılması ve güvenlik altına alınması gerekir. Bu aşamaları doğru bir şekilde görebilmek için, önceliğimiz eğitimin genel ve özel amaçlarını dikkate almaktır. Bu amaçların içinde eğitim etiğinin temel prensiplerini de bulundurmaktadır. Eğitim ile etik konusunu bir araya getiren farklı bir konu da eğitim ve öğretimin geri bildirim veriyor olmasıdır. Öğrencileri değerlendirme sürecinde kullanılan geri

bildirim araçlarının tutarlılığı olduğu kadar, bu sürecin etik kavramlar düzeyinde, tarafsız, adil ve objektif bir şekilde işlenmesi de etik ile ilgisi yakındır. Bütün bu sayılanlar eğitimin içerisinde yer alan yöneticilerden öğretmenlere, müfettişlerden velilere kadar bütün bireylerin doğru etik tutum sergilemeleriyle gerçekleşebilir (İlgaz, Bilgili, 2006)

Teknolojinin eğitim ile bu kadar iç içe olduğu günümüzde dijital cihazları doğru kullanmanın yanında etik kullanmak fazlasıyla önemlidir. Çevrimiçi platformlarda internet araç ve gereçlerini kullandığımız zaman başkalarının haklarına saygılı olacak şekilde hareket etmek önemlilik göstermektedir. Örneğin, doğru bir üslup kullanmak ve ahlaki davranış normlarını çevrimiçi ortam da sürdürebilmek etik olgusu içerisinde gösterilebilir. Etik olgusuna internet üzerinde dikkat etmemek kışkırtıcı içeriklerin paylaşılması siber zorbalık vakalarının oluşumuna zemin hazırlayabilmektedir. İyi bir dijital vatandaşın internette de etik olgusuna dikkat etmesi gerekmektedir (Çubukçu, Bayzan, 2013).

2.9. DİJİTAL SAĞLIK

Teknolojinin gelişmesiyle sağlık alanında da hızlı gelişmeler yaşanmaktadır. Geliştirilen teknolojik araç ve uygulamalar sayesinde bireylerin sağlık durumu anlık olarak ilgili doktora ya da sağlık kuruluşlarına iletilmektedir. Bireyi birçok yönden sağlık durumunun izlenmesine imkan sağlayan bu teknolojiler sayesinde sağlık sistemi de daha etkili ve verimli hale gelecektir (Demirci, 2018).

Teknolojideki bu gelişmelerle çocukların da ilgisini çeken dijital oyunlar da gün yüzüne çıkmıştır. Bu dijital oyunlar sayesinde bireylerin de sağlıkla ilgili doğru alışkanlıkları kazanması kolaylaşmaktadır. Sağlık ile ilgili çevrimiçi oyunlar, kamudaki hakları koruma ve sağlık okuryazarlığı fikrini oluşturma sırasında etkili bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Sağlık konusu ile ilgili oyunlar bir taraftan kullanıcılara sağlıklı yaşam için ipuçlarını eğlenceli bir biçimde gösterirken; diğer taraftan bedeninin çalışmasına yönelik gerekli bilgileri de öğretebilmektedir. Bu doğrultuda sağlık oyunları yaşam kalitesini zenginleştirme, iyileştirme, değişik hastalıklar konusunda bilgi edinme ve bunlar ile ilgili mücadele yöntemlerini öğrenme gibi çok fazla alanda bütünleyici birer yöntem olarak kullanılabilir. Fakat teknolojilerin olumlu yönleri olduğu kadar, sınırlı ve olumsuz yanlarının da olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu konuda ki gerçek ve tamamlayıcı tedavi yöntemlerinin yerine sadece oyundan edinilen bilginin yeterli olduğunun düşünülmesi, güvenli olarak bulunmayan kaynaklarca hazırlanan yazılımların yaygınlaşması ve ekran önünde çok fazla süre

geçirmekten dolayı oluşan bağımlılık süreçleri bu sorunlara örnek verilebilir (Avcı, Avşar, 2016).

Dijital dünyada sağlık açısından olumsuzluklar da karşımıza çıkmaktadır. Dijital vatandaşlar, dijital araçları, online teknolojileri ve bilgisayarları kullandıkları süre boyunca bedensel ve ruhsal çeşitli hastalıklar ortaya çıkabilir. İlk sırada antropometri bilim dalı içerisinde incelenen kas iskelet hastalıklarından, çevrimiçi oyun bağımlılığı ve dijital dünyada karşılaşılan risklerden dolayı küçük yaş kategorisinde görülen psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bunun neticesinde çevrimiçi ortamın içeriği ve buna bağlı oluşan çeşitli riskler dijital sağlığı etkileyen bileşenlerdendir (Çubukçu, Bayzan, 2013).

Bilgisayar ve internet kullanımının uzun süreli olması sonrasında gelişim çemberi tamamlamamış olan çocuklar ve ergenlerde fizyolojik sıkıntılar çok daha ciddi durumlarda yaşanabilmektedir. Özellikle uzun süre boyunca bilgisayar kullanımı ya da oturma bozuklukları sebebiyle kas ve iskelet sisteminde hastalıkların gözlemlenmesi, vücutta gerginlik ve tutulmanın yaşanması çoğunlukla görülmekte olan bir durumdur. Ek olarak göz yorgunluğu, gözde ağrı veya acıma, kuruluk ve buna benzer rahatsızlıklar görülebilmektedir. Bunun dışında bilgisayardan yayılmakta olan radyasyon dalgalarının çocuk ve ergenleri yetişkinlere oranla daha önemli ölçüde etkilemesi söz konusudur (Akbulut, 2013).

3.DİJİTAL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Toplumlarda yaşanan ekonomik, bilimsel, siyasi, teknolojik gelişmeler toplumun bireyden beklentilerini değiştirmekte bu durum da bireylerin aldığı eğitimi etkilemektedir (Kırmızı ve Yurdakul, 2019). Ülkelerin kendilerini geliştirmesi, demokrasilerinin sürdürülebilmesi o ülkede hayatlarını devam ettiren vatandaşların sahip oldukları bilgi, beceri ve değerlerle ilgilidir. Ülkeler vatandaşlarından bu bilgi, beceri ve değerler ile donanımlı olmalarını beklemektedir. Bu açıdan günümüzde vatandaşlık eğitimi önemini giderek arttırmaktadır (Ersoy, 2007).

İçinde yaşanan yüzyılda teknolojik gelişmeler ışığında okullardan iyi vatandaşların yanında dijital vatandaşların yetiştirilmesi beklenmektedir. Dijital vatandaşlar, internet ve teknolojiye erişim sağlayarak bunlarla ilgili kapsamlı bilgi ve becerilere sahip olmalıdır. Okullar ise öğrencilerin dijital vatandaş olmaları için bu süreçte onlara rehberlik etmelidir (Hawamdeh vd., 2022). Bu beklentilerle birlikte eğitim müfredatlarında vatandaşlık eğitiminin her boyutta ele alınması gerekli görülmektedir. Ülkelerin öğretim programlarında ilkökul düzeyinde özellikle sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitiminde toplumsal bir güç

haline geldiği söylenebilir. Ülkemizin ve diğer ülkelerin eğitim müfredatları vatandaşlık eğitimi açısından incelendiğinde vatandaşlık eğitiminde temel olarak sosyal bilgiler dersinin yer aldığını söylemek mümkündür (Deveci, Selanik Ay, 2014). Dijital vatandaşlık eğitimi, vatandaşlık eğitimi ile bağlantılı olarak düşünüldüğünde, ayrı bir ders olarak eğitim programlarında yer alabileceği gibi, bir ünite olarak veya boyutlarına yönelik kazanımlar programdaki çeşitli derslerle bütünleştirilerek sunulabilir. Bu noktada öncelikle hangi boyut üzerinde çalışılacağına karar verilmeli, bu boyuta uygun dersler saptanarak uygun kazanımlarla bütünleştirilmelidir (Karaduman, 2011).

Yapılan çalışmalara göre internet kullanım yaşının gün geçtikçe daha da düşmesi ve dijital cihazları aktif kullanan yeni bir neslin doğması dijital vatandaşlık kavramının çocuk yaşlarda kazandırılmasının ne derece önemli olduğu bir kez daha belirtilmiştir. Çocukların çok daha küçük yaşlarda çevrimiçi ortamlarla tanışmaya başlaması ve interneti etkin kullanan nesillerin yetişmesi dijital vatandaşlığı küçük yaşlarda öğretmenin öneminin farkına varılmasını sağlamıştır (Çubukçu, Bayzan 2013).

Geleceği aydınlatacak olan öğrencilerin ve vatandaşların bilgiyi teknolojiden yararlanarak doğru ve etik kurallar çerçevesi içerisinde kullanılması gerekmektedir. İlk ve ortaokul döneminde verilecek dijital vatandaşlık eğitimi oldukça büyük bir öneme sahip çünkü gelişmekte olan, karmaşıklaşan ve değişmeye açık olan teknoloji bu yaşlardaki eğitim ile daha kalıcı ve önemli olmaktadır. Yaşanılan çevreye uyum sağlayan, bilinçli vatandaşların yetiştirilmesi için dijital vatandaşlık eğitiminin ilkökul düzeyinde verilmesi ve öğrencilere küçük yaşta kazandırılması gelişmekte olan toplumumuza fayda sağlaması açısından önemlidir (Turan, Karasu Avcı, 2018). Dijital vatandaşlık, çocukları teknolojiyi etkin kullanan bir topluma hazırlama amacı taşıdığından verilecek eğitimin de çocukların kendi ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi gerekli görülmektedir (Bennet, vd., 2009). Aynı zamanda çocukları hayata hazırlayan öğretmenlerin de dijital vatandaşlık konusunda gerekli yeterliliklere sahip olmaları ve onlar için birer rol model olmaları önemlidir (Greenhow, 2010). Çünkü dijital ağlar, platformlar, ve teknolojiler sürekli güncellenmekte bu durum da yeni yeterliliklere sahip olunması gerekliliğini beraberinde getirmektedir (Proszek,2019).

4.DİJİTAL VATANDAŞLIK İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Aydemir (2019) yaptıkları çalışmada 2017 ve 2018 eğitim öğretim yılı içerisinde uygulamaya alınan Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretim Programı (5. 6. ve 7. Sınıflar) dijital vatandaşlık ve bunun alt boyutları ile incelemeyi amaçlamışlardır. Yapılan bu araştırma

içerisindeki nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Bu araştırmanın sonucuna bağlı olarak Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretim Programındaki ana unsur, genel amaçlarında, anahtar yetkinliklerinde, beceri ve değerlerinde dijital vatandaşlığa ve bunun alt boyutlarına doğrudan veya dolaylı olarak yer verilmiştir. Ancak dijital vatandaşlık bu şekilde desteklenmeye çalışılmış olsa da öğrenme alanlarının ve öğretim programı içerisinde yer alan kazanımların dijital vatandaşlık ve bunun alt boyutlarını gereken yeterlilikte yansıtmadığı görülmüştür.

Bakır (2016) yaptığı çalışmada sınıf öğretmeni olmaya hak kazanan adaylar dijital vatandaşlık ve bunun alt bileşenlerine yönelik algılarını incelemek amaçlamıştır. Bu araştırmaya katılanlar 2014/2015 yıllarında bir ortaokula gelen 11 öğretmen adayı ile gerçekleştirmiştir. Araştırmanın nicel verilerini dijital vatandaşlık ölçeğinden alınan puanlar, araştırmanın nitel verilerini ise araştırmacının gözlemleri ve gözlemler sonucu yapılan görüşmeler oluşturmuştur. Araştırma sonucunda anket puanlarına göre öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık seviyelerinin yüksek çıkmış olması ancak yapılan gözlem ve görüşmeler ile elde edilmiş sonuçlardan anket puanlarının tutarlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Başarmak, Yakar, Güneş, Kuş, (2019) yaptıkları çalışmada lise düzeyindeki eğitim öğretim programlarını dijital vatandaşlığın alt boyutları olarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. Araştırmada doküman incelemesi yoluyla 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, ortaöğretim uygulanan öğretim programlarından veriler toplanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, dijital vatandaşlık ile ilgili ulaşılan en fazla içeriğe “bilgisayar bilimi” ile “demokrasi ve insan hakları” öğretim programlarından ulaşıldığı sonucuna varılmıştır. Öğretim programındaki diğer derslerin ise dijital vatandaşlıkla ilgili oldukça sınırlı içeriğe rastlanıldığı söylenmiştir.

Çakmak ve Aslan (2018) yaptıkları çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmeni olmaya hak kazanan adayların dijital vatandaşlık ve onun alt bileşenlerine yönelik bakış açılarını incelemeyi amaçlamışlardır. Yapılmış olan bu araştırmanın çalışma grupları 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Adıyaman, Dicle, Fırat ve Siirt üniversitelerinin Sosyal Bilgiler öğretmenliği bölümünde okuyan 682 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada sayısal veriler Kocadağ (2012) vasıtasıyla Sosyal Bilgiler öğretmenleri adaylarının dijital vatandaşlık seviyelerinin ölçülmesi amacıyla hazırlanan dijital vatandaşlık ölçeği kullanılarak veriler hazırlanmıştır. Nitel veriler ise araştırmacının önderliğinde öğretmenlik uygulaması dersinin yapılmış olduğu 5 haftayı kapsayan gözlemler ve gözlemlerin sonucunda yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Çalışma sonucunda Sosyal Bilgiler öğretmeni olmaya hak

kazanan adayların dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının internette kalma süresi değişkeni açısından incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişikliğin olduğu görülmektedir. İnternet üzerinde çevrimiçi kalma süresi arttıkça bu yöndeki bakış daha da olumlu yönde olduğu belirlenmiştir.

Çepni, Oğuz ve Kılcan (2014) yapmış oldukları araştırmada ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin dijital vatandaşlığa bakışlarına yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada Karaduman (2011) sayesinde geliştirilen Dijital Vatandaşlık Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 2011 ile 2012 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Ankara ilinde Merkez ilçeleri içerisinde bulunan 6 ilköğretim okulundaki 8. Sınıf düzeyinde eğitim alan 557 öğrenci oluşturmuştur. Yapılan bu araştırma sonucunda ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin dijital vatandaşlığa bakış açılarına ilişkin görüşleri, cinsiyetleri, annelerinin almış olduğu eğitim durumu, aylık gelirleri, evde kullanmış oldukları internet bağlantısı, internete bağlanma sıklığı, internet kullanma geçmişi, e-posta adresine sahip olma durumlarına göre anlamlı farklılık gösterirken, baba eğitim durumunda bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Dere ve Yavuzay (2019) yaptıkları çalışmada, sosyal bilgiler dersi öğretmenliğine hak kazanan adayların dijital vatandaşlık çıktılarını incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada sayısal araştırma basamaklarından biri olan betimsel tarama modelini kullanmışlardır. Araştırmanın çalışan grubunu, Kastamonu Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, ve Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde okuyan 401 öğretmen adayından oluşturulmuştur. Araştırmada veriler Som-Vural (2016)'ın geliştirdiği ve 23 maddeden oluşan “Dijital Vatandaşlık Ölçeği” isimli ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmeni olmaya hak kazanan adayların dijital vatandaşlık ölçeğinden almış oldukları puanlar ile okumuş oldukları üniversiteler ve günlük internette geçirdikleri zaman arasında anlamlı değişiklikler bulunmamış; fakat bu öğretmen adaylarının e-devlet uygulamasını kullanım derecesine göre oluşan gruplar arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Elçi ve Sarı (2016) yaptıkları çalışmada Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersi öğretim programına yönelik öğrenci görüşlerini dijital vatandaşlık çerçevesinde incelenmeyi amaçlamışlardır. Yapılan bu araştırmanın katılımcılarını Adana ilindeki merkez ilçelerinde bulunan ortaokula gitmeye devam etmekte olan 264 öğrenci ile oluşturmuştur. Araştırmanın verileri Elçi ve Sarı (2016)'nın geliştirdiği “BTY Dersinde Dijital Vatandaşlık Ölçeği

(BTYDVÖ) kullanılmış olup verilere ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar ile ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazanılmasında BTY dersi ortamının düzeyin üzerinde; dijital okuryazarlık boyutu ile ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında orta düzeyin çok az altında, dijital güvenlik ve dijital iletişim boyutları ile ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında ise orta düzeyin biraz üzerinde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Görmez (2017) yaptıkları çalışmada farklı alanlarda görev yapmakta olan öğretmenlerin "dijital vatandaşlık ve boyutları" hakkındaki seviyelerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Yapılan bu çalışmada, nitel veri toplama araçlarından biri olan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın içerisinde Van İli Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapmakta olan Sınıf öğretmenliğinden 69, Sosyal Bilgiler öğretmenliğinden 34, Görsel Sanatlar ve Beden Eğitimi ve Spor öğretmenliğinden 21, Türkçe öğretmenliğinden 35, Yabancı Dil öğretmenliğinden 25, Fen Bilimleri öğretmenliğinden 23, Matematik öğretmenliğinden 23, Teknoloji ve Tasarım öğretmenliğinden 15 ve diğer alanlardan 20 öğretmen olmak üzere görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda farklı branşlardan katılan öğretmenlerin çoğunluğunun "dijital vatandaşlık, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital kanun, dijital hak ve sorumluluklar, dijital sağlık ve dijital güvenlik" gibi kavramların ne olduğuna "Hayır, bilmiyorum" cevabını verdikleri; dijital ticaret kavramını "İnternet aracılığıyla yapılan ticaret", dijital iletişim kavramını da "Sosyal medya araçlarıyla iletişime geçmek" şeklinde tanımladıkları görülmüştür.

Jones ve Mitchell (2016) yaptıkları çalışmada geçerli ve güvenilir bir dijital vatandaşlık ölçeği geliştirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmada iki faktörlü, 11 maddeden oluşan bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeği uygulama aşamasında 11-17 yaşları arasındaki 979 öğrenciye uygulamışlardır. Araştırmada sonucunda kız öğrencilerin ölçekten aldığı puanların erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yaş düzeyi azaldıkça öğrencilerin çevrimiçi saygı düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kabataş (2019) yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık algılarının hayat boyu öğrenme tutumlarına ve e-öğrenmeye hazır bulunuşluklarına etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla yaşam boyu öğrenme tutum ölçeği, dijital vatandaşlık ölçeği ve üniversite öğrencilerinin e-öğrenmeye hazır bulunuşluk ölçeği ile birlikte 3 farklı ölçek kullanmıştır. Araştırmanın katılımcılarını Bilgisayar I dersini alan, 346 birinci sınıf üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sonucuna göre yaşam

boyu öğrenme tutumları ile dijital vatandaşlık algıları arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık algıları ve e-öğrenmeye hazır bulunuşlukları arasında da yüksek ölçüde pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karaduman ve Öztürk (2014) yaptıkları araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa entegre olarak gerçekleştirilen etkinliklerin, öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisini belirlemek ve gerçekleştirilen etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık anlayışlarına etkilerini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada deneme modellerinden ön test-son test ve kontrol gruplu yarı deneysel model kullanılmıştır. Araştırma sonucunda dijital vatandaşlığa entegre etkinliklerin sosyal bilgiler dersinde uygulanmasının öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kırık, Bölükbaş ve Cengiz (2019) yaptıkları çalışmada sosyal medyayı, dijital vatandaşlık bağlamında incelemişlerdir. Çalışmada TRT İstanbul Radyosunda işe yeni başlamış olan program yapımcılarından 10 kişi ile görüşülmüştür. Görüşmede dijital vatandaşlık boyutlarıyla ilgili 11 soru sorulmuştur. Çalışmanın sonunda katılımcıların dijital vatandaşlık hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmadan elde edilmiş olan bulgular ile, Ribble'in tanımını yaptığı kavramın günlük yaşamda gereken vatandaşlık sorumlulukları ile dijital sorumluluklar arasında doğru şekilde bağlantı olduğu sonucuna ulaşılmış olup; sosyal medyada bahsedilen bu sorumlulukların kullanılmasının önemine dikkat çekilmiştir.

Kim ve Choi, yaptıkları çalışmada öğretmen ve öğretmen adayları için dijital vatandaşlık ölçeği geliştirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubunu 200 öğretmen ve öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada beş faktör ve 18 maddeden oluşan dijital vatandaşlık ölçeği geliştirmişlerdir. Araştırmada öğretmenlerin bakış açısıyla ergenler için dijital vatandaşlık eğitimi ilkeleri üzerinde durulmuştur.

Kuş, Güneş, Başarmak ve Yakar (2017), yaptıkları çalışmada internet kullanım oranının en yaygın yaş gruplarında yer alan gençlerin dijital vatandaşlık algılarını tespit etmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada geliştirilen ölçek 16-24 yaş arasında bulunan toplam 438 kişiye uygulanmıştır. Çalışma sonucunda ölçeğin gençlerin dijital vatandaşlık algılarını tespit etmeye yönelik kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Netwong (2013) yaptığı çalışmada lisans öğrencilerinin bilgi teknolojilerini kullanarak dijital vatandaşlık ve öğrenme başarısını geliştirmeyi ve bu iki durum arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada lisans öğrencilerine dijital vatandaşlık anketi ve e-öğrenme başarı testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda lisans öğrencilerinin dijital vatandaşlık ve öğrenme başarılarının arttığı, dijital vatandaşlık ve öğrenme başarı arasında anlamlı ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sakallı ve Çiftçi (2016) yaptıkları çalışmada sınıf öğretmenliğine hak kazanan adayların dijital vatandaşlık seviyeleri ile siber zorbalık eğilimlerini belirlemeyi; bu adayların dijital vatandaşlık seviyeleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki beraberliği ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmalarda elde edilen veri toplama aracı olarak; sınıf öğretmenleri adaylarının dijital vatandaşlık seviyelerini belirlemek için İşman ve Güngören (2014) tarafından geliştirilen “Dijital Vatandaşlık Ölçeği” ve siber zorbalık eğilimlerini belirlemek için Türkoğlu (2013)’nun geliştirdiği “Siber Zorbalık Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Yapılan bu araştırmanın sonucunda, sınıf öğretmenleri adaylarının dijital vatandaşlık seviyerleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizinde, düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sari ve Taşer (2018) yaptıkları çalışmada Türkiye’de dijital vatandaşlık konusu ile ilgili Türkiye de yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinde genel eğilimleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada 2004-2017 yılları arasında hazırlanmış olan 16 tane izin verilmiş tez veri kaynağı olarak kullanılmıştır. “Tez Çözümleme Formu” ile elde edilen veriler, frekans ve yüzde hesaplamalarıyla tablo haline getirilerek değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucuna bakıldığında, dijital vatandaşlık konusu ile alakalı tezlerin bütünü eğitim bilimleri enstitüsü bünyesinde ve yüksek lisans düzeyinde ele alındığı görülmüştür. Bununla birlikte tezlerde genellikle ilkökul öğrencilerinin ve ortaokul öğrencilerinin örneklem grupları olarak seçildiği, yapılan çalışmaların genellikle karma (nicel + nitel) ve nicel araştırma yöntemi ile yapıldığı ve veri toplama aracı olarak en çok ölçeklerden yararlanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Turan ve Karasu Avcı (2018) yaptıkları çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı çalışmalarında yer alan yetkinlikleri ve programda bulunan değerler, beceriler ve kazanımların elde edildiği öğrenme alanlarında dijital vatandaşlığı incelemeyi amaç edinmiştir. Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri içinde bulunan doküman

incelemesi tekniğini kullanarak araştırmasını yapmıştır. 2018 yılı içerisindeki Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda "Matematiksel Yetkinlik ve Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler" ve "Dijital Yetkinlik" dijital vatandaşlık ile ilgili olan yetkinlikler olarak ele alınmıştır. "Araştırma, karar verme, çevre okuryazarlığı, finansal okuryazarlık, mekân algılama, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, kanıt kullanma, konum analizi, medya okuryazarlığı, politik okuryazarlık, sosyal katılım, grafik, tablo ve diyagram çizme ve yorumlama, yenilikçi düşünme ve zaman ve kronolojiyi algılama" konuları direkt dijital vatandaşlık ile ilişkilendirilebilen becerilerdir. "Bilimsellik ve dürüstlük" değerleri de doğrudan dijital vatandaşlık ile ilişkilendirilebilen değerlerdir. "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" ve "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanları da dijital vatandaşlık ile ilişkilendirilen öğrenme alanları olarak görülmüştür.

Vural ve Kurt (2018), yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla dijital vatandaşlık göstergelerini ortaya çıkarma amacıyla bir ölçek geliştirmişlerdir. Ölçeği geliştirme aşamasında katılımcıları, 2015-2016 güz ve bahar döneminde Anadolu Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören 625 öğrenci oluşturmuştur. Ölçeğin Türkiye geneline uygulanması aşamasında ise katılımcıları 2015-2016 bahar döneminde altı farklı devlet üniversitesinde öğrenim gören 2148 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlığa ilişkin ortalamaları cinsiyetleri açısından incelendiğinde kadın üniversite öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık görülmüştür. Araştırmada üniversiteler arasında anlamlı farklılıklar gözlenmesine rağmen fakültelerin dijital vatandaşlık ortalamaları bağlamında anlamlı düzeyde farklılaşmadığı gözlenmiştir. Sınıf düzeylerine göre yapılan karşılaştırmada ise dijital vatandaşlık ortalamalarının sınıf düzeyi arttıkça arttığı, internet kullanım sıklıkları ve aylık gelirleriyle genel ortalamaları arasındaki bağıntıların ise anlamlı olduğu belirlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

1.ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında yaşanan teknolojiye hızlı değişim ve gelişmeler, sağlamış olduğu faydalar ile birlikte insanların yaşam şeklini değiştirmeye başlamıştır. Dijital platformda meydana getirilen hareketlerde etik ilkelere uygun davranılması, farklı güvenlik tedbirlerinin alınması, karşımıza çıkabilecek bütün durumlara karşı hazır olmak, dijital platform kullananların dikkatli olunması gerekli konular olarak görülmektedir; gerekli olan bu konuları bireyler yaşam biçimi haline getirerek dijital vatandaş kavramı ortaya çıkmıştır (Vural ve Kurt, 2018). Dijital vatandaşlık kavramı teknolojiyle ilgili gelişmeleri yakından takip edebilmek, dijital ortamdaki hak ve sorumlulukları bilerek bunları vatandaşlık sürecinde uygun bir şekilde kullanabilmek olarak tanımlanabilir (Turan ve Karasu, 2018).

Topluma yön verecek olan çocuklarımızın dijital vatandaşın özelliklerini taşıyan birey olabilmeleri için dijital vatandaşlık eğitimi verilmelidir. İlköğretim sürecinde dijital vatandaşlık eğitiminin verilmesi önemli görülmektedir. Bu sebepten dolayı toplumlar için çağdaş, donanımlı bireyler olmasının yolu, her yönden geliştirilmiş verimli bir ilköğretim aşamasından geçmektedir. İlköğretim döneminde çocuklara bilgi iletişim teknolojileri sayesinde sosyal hayatın içindeki diğer akranlarıyla uyum içinde ve aktif bir halde yaşayabilmelerinde gerekli olan temel bilgi, beceri, yetkinlik, değer ve tutumlar kazandırılmalıdır (Karaduman, 2014). Bu araştırmanın amacı ilköğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik olarak tutumlarını belirlemektir. Araştırmada bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt bulunması beklenmektedir:

1. İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık ile ilgili görüşleri nelerdir?

2. İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemek için geliştirilen “İlkokul Öğrencilerine Yönelik Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği” geçerli ve güvenilirliği olan bir ölçek midir?

3. İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumları ne düzeydedir?

Günümüzde çocuklar interneti hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak kullanmaktadır. Çocuklar teknolojiyi kullanarak akranlarıyla iletişim kuruyor, oyunlar oynuyor ve kendilerine ait sanal dünyalar oluşturuyorlar. Ancak bu durum, etik ve ahlaki ilkelere göre kullanma, gizlilik ve güvenliğin sağlanması, kişisel sağlığı koruma gibi çeşitli sorunları da doğurmaktadır (Karaduman, 2011). Toplumumuzda geleceğin vatandaşları olacak ve toplumu

ileri götürecektir olan öğrencilerin bilgi teknolojilerini etik ilkeler doğrultusunda doğru bir şekilde kullanılmalıdır. Gelişmekte olan teknolojiler ve değişen teknolojilerin aracılığıyla eğitim öğretim gören öğrencilerin dijital vatandaşlığı öğrenmeleriyle okullarımızda ilköğretim ve ortaokul seviyelerinde öğretilecek olan dijital vatandaşlık eğitimlerinin öğrencilerin gelişimde büyük katkısı olacağı söylenebilir. Yaşadığımız çevre ile uyumlu, etkin vatandaşların yetiştirilmesinde ilköğretim eğitiminin oldukça faydalı olacağı düşünüldüğünde dijital vatandaşlık konusunun bu zaman içerisinde öğrencilere kazandırılması, dijital vatandaşlığın öğretim programlarımızda yer alması bizim ve geleceğimiz için oldukça önem taşıyan bir konu olarak ele alınmaktadır (Turan ve Karasu, 2018). Bu anlamda küçük yaşlardan itibaren internetle tanışan çocukların dijital araçları bilinçli kullanarak dijital vatandaş olarak yetişmeleri önemli görülmektedir. Alan yazına bakıldığında ilköğretim öğrencilerine yönelik dijital vatandaşlık tutum ölçeğine ve dijital vatandaşlık tutumlarını belirlemeye yönelik yapılmış bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle yapılacak araştırmanın alandaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

1. Araştırma, 2019-2022 öğretim yılları arasında yapılmıştır.
2. Araştırma ilköğretim 3 ve 4. sınıf öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.
3. Araştırma 2019 yılında başlayan Covid19 pandemisine denk gelmiştir.

TANIMLAR

Vatandaşlık: Vatanına ait olma ve vatanın kendi ortak değerlerini benimseme, yasal düzenlemelerine, örf vb. toplumsal hayattaki düzenlemelerine uyma davranışı (Uğurlu, 2011).

Dijital Vatandaşlık: Topluma çevrimiçi katılarak, dijital ortamdaki hak ve sorumluluklarını bilme ve bunları vatandaşlık ile ilgili süreçlerde kullanabilme (Mossberger, Tolbert, & S. McNeal, 2007; Turan, Karasu, 2018).

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, veri toplama yöntemine, ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarına ve verilerin analizine yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

İlköğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla bu araştırmada hem nicel hem de nitel verileri kapsayan karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem araştırmacının problemi anlamak için hem nicel hem nitel verileri toplayarak iki veri

grubunu bütünleştirdiği ve bu bütünleştirmenin katkılarını kullanarak sonuçlar çıkardığı bir yöntemdir (Creswell, 2019). Karma yöntem araştırmalarında altı çeşit desen örneği kullanılır. Bunlar; yakınsayan paralel desen, açımlayıcı sıralı desen, keşfedici sıralı desen, iç içe desen, dönüştürücü desen ve çok aşamalı desendir.

Yakınsayan paralel desen: Nicel ve nitel yönetime eşit önceliğin verildiği, analiz sırasında bu aşamaların birbirinden ayrı tutulduğu ve daha sonra genel bir yorumlama yaparken sonuçların birleştirildiği desendir.

Açımlayıcı sıralı desen: Öncelikle nicel verilerin toplandığı ve analiz edildiği, ardından nitel verilerin toplandığı ve analiz edildiği daha sonra nitel aşamanın gerçekleştiği sırada nicel aşamanın sonuçlarının takip edildiği desendir.

Keşfedici sıralı desen: Nitel verilerin toplanıp analiz edilmesiyle başlayan bu desende keşfedilen sonuçlara bakarak araştırmacı nicel aşamayı uygular ve birinci aşamadaki sonuçları test edip genelleştirir.

İç içe desen: Araştırmacının deneysel çalışma gibi nicel bir aşamanın içine nitel bir aşama veya durum çalışması gibi nitel bir aşamanın içine nicel bir aşamayı ekleyebildiği desendir.

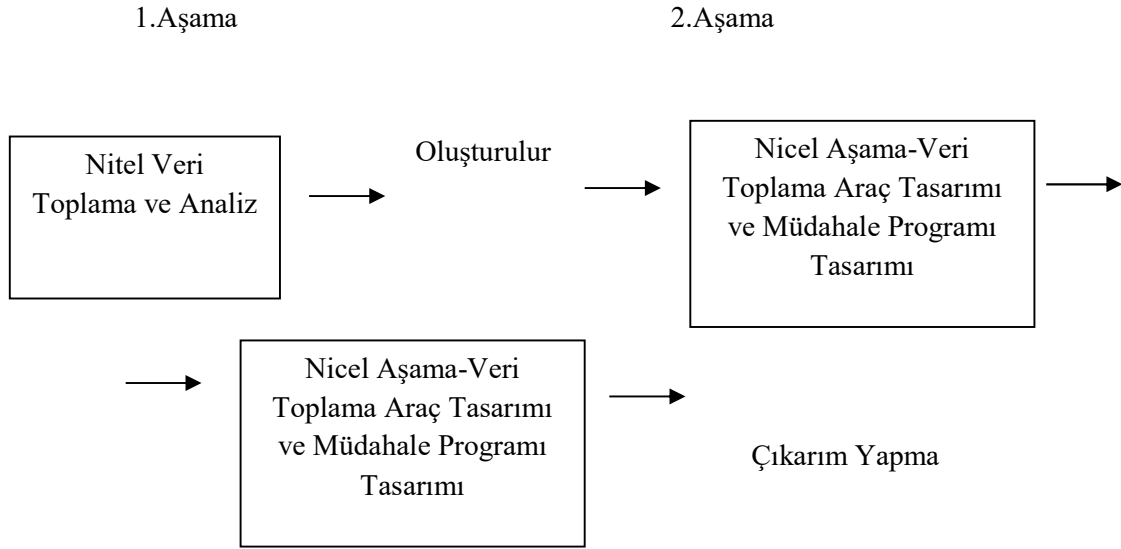
Dönüştürücü desen: Araştırmacının dönüştürücü bir kuramsal çerçeve dâhilinde şekillendirdiği, alınan bütün kararların (etkileşim, öncelik, zamanlama ve birleştirme) dönüştürücü kuramsal çerçeve içinde biçimlendiği desendir.

Çok aşamalı desen: Araştırmacının sıralı ve eş zamanlı aşamaları genel program hedefini karşılayacak şekilde çalışmanın bir programı içinde belirli bir süre boyunca birleştirdiği desendir.

Bu araştırmada öncelikle ilkökul öğrencileriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak veriler toplanmış, analiz edilmiş ve sonrasında bir veri toplama aracı geliştirilmiştir. Bu sebeple araştırmada karma yöntem desenleri içerisinde yer alan keşfedici ardışık desen kullanılmıştır.

Keşfedici ardışık desen, araştırma problemini ilk olarak nitel boyutta veriler toplayarak ve analiz ederek keşfedip inceleyerek bir veri toplama aracı geliştirmeyi ve son bir nicel aşamayla ikinci aşamayı takip etmeyi amaçlayan desendir (Creswell, 2019). Keşfedici ardışık desenin gösterildiği diyagram Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Keşfedici Ardışık Desen

Kaynak: Creswell, 2019: 42.

3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Örneklem, evrenin içinden bulunan, nitelik ve nicelik olarak onu temsil eden, evrenden daha küçük birimdir. Bir diğer deyişle evrenin alt birimidir. Örnekleme ise üzerinde çalışılan bir evrenden örneklem seçme yöntemidir (Kılıç, 2013). Örneklemenin amacı, fazla sayıda birimden meydana gelen topluluk hakkındaki tahmin ve incelemelerin düşük maliyetlerle ve kısa sürede gerçekleştirilmesini sağlamaktır (Bacanlı ve Uçar, 2013). Bu araştırmada örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme, amaçsal örnekleme türlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Palys (2008) göre amaçsal örnekleme seçen araştırmacı örnekleme kiminle, nerede ve nasıl araştırdığı hakkında bir dizi stratejik seçim olarak gördüğü anlamına gelir. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ise hem tipik hem de aşırı özellik gösteren vakaların bir arada kullanılmasıdır.

Araştırmanın evrenini ilkökul 3. ve 4.sınıflarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Kütahya ilinde belirlenmiş sosyo-ekonomik düzeyi farklı okullarda, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören ilkökul 3. ve 4.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın nitel boyutunda sekiz öğrenci araştırmanın katılımcısı olmuştur. Nitel boyuttaki yarı yapılandırılmış görüşmelerde dört ilkökul 3.sınıf, dört ilkökul 4.sınıf öğrencisi olmak üzere toplam sekiz öğrenci ile görüşülmüştür.

Araştırmanın nicel boyutunda araştırmacı tarafından geliştirilen tutum ölçeği pilot uygulama için 320 ilkökul 3. ve 4. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Bu uygulamadaki öğrencilerin 162'sini ilkökul 3. sınıf, 158'sini ilkökul 4. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Nihai

uygulama 500 ilkokul 3. ve 4.sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Bu uygulamadaki öğrencilerin ise 290'ını ilkokul 3.sınıf öğrencileri, 210'unu ise ilkokul 4.sınıf öğrencileri oluşturmuştur.

Tablo 1. Ölçek Geliştirme Uygulamasına Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri

Özellikler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kız	175	54,7
	Erkek	145	45,3
	Toplam	320	100
Yaş	8	49	15,3
	9	148	46,3
	10	113	35,3
	11	10	3,1
	Toplam	320	100
Sınıf	3	162	50,6
	4	158	49,4
	Toplam	320	100
Bilgisayar/Telefon Tablet	Var	247	77,2
	Yok	73	22,8
	Toplam	320	100
İnternet Bağlantısı	Var	295	92,8
	Yok	24	7,2
	Toplam	320	100
Anne Meslek	Ev Hanımı	178	55,6
	İşçi	39	12,2
	Memur	25	7,8
	Öğretmen	31	9,7
	Doktor	6	1,9
	Mühendis	4	1,3
	Eczacı	2	,6
	Akademisyen	5	1,6
	Diğer	30	9,4
Toplam	320	100	
Baba Meslek	İşçi	93	29,1
	Memur	54	16,9
	Öğretmen	24	7,5
	Doktor	13	4,1
	Mühendis	11	3,4
	Eczacı	2	,6
	Akademisyen	4	1,3
	Diğer	119	37,2
	Toplam	320	100

Tablo1'de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan katılımcıların %54,7'sini (n=175) kız öğrenciler, %45,3'ünü (n=145) erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Katılımcıların %15,3'ü (n=49) 8 yaşında, %46,3'ü (n=148) 9 yaşında, %35,3'ü (n=113) 10 yaşında, %3,1'i (n=10) 11 yaşındadır. %50,6'sı (n=162) 3.sınıfa gitmekte, %49,4'ü (n=158) ise 4.sınıfa gitmektedir. Katılımcıların kendine ait bilgisayar, telefon, tabletlerinin olması açısından değerlendirdiğimizde %77,2'sinin (n=247) var olduğu, %22,8'inin (n=73) ise olmadığı görülmektedir. Evlerinde sürekli internet bağlantılarının olması açısından

değerlendirdiğimizde %92,8'inin (n=295) var olduğu %7,2'sinin (n=25) olmadığı görülmektedir. Katılımcıları anne meslek grubu açısından değerlendirdiğimizde %55,6'sını (n=178) ev hanımı, %12,2'sini (n=39) işçi, %7,8'ini (n=25) memur, %9,7'sini (n=31) öğretmen, %1,9'unu (n=6) doktor, %1,3'ünü (n=4) mühendis, %0,6'sını (n=2) eczacı, %1,6'sını (n=5) akademisyen, %9,4'ünü (n=30) diğer meslek grupları oluşturmaktadır. Katılımcıları baba meslek grubu açısından değerlendirdiğimizde %29,1'ini (n=93) işçi, %16,9'unu (n=54) memur, %7,5'ini (n=24) öğretmen, %4,1'ini (n=13) doktor, %3,4'ünü (n=11) mühendis, %0,6'sını (n=2) eczacı, %1,3'ünü (n=4) akademisyen, %37,2'sini (n=119) diğer meslek grupları oluşturmaktadır.

Tablo 2. Geliştirilen Ölçeğin Uygulamasına Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri

Özellikler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kız	258	51,6
	Erkek	242	48,4
	Toplam	500	100
Yaş	8	43	8,6
	9	250	50,0
	10	196	39,2
	11	11	2,2
	Toplam	500	100
Sınıf	3	290	58,0
	4	310	42,0
	Toplam	500	100
Bilgisayar/Telefon Tablet	Var	385	77,0
	Yok	115	23,0
	Toplam	500	100
İnternet Bağlantısı	Var	445	89,0
	Yok	55	11,0
	Toplam	500	100
Anne Meslek	Ev Hanımı	360	72,0
	İşçi	44	8,8
	Memur	29	5,8
	Öğretmen	35	7,0
	Doktor	3	,6
	Akademisyen	1	,2
	Diğer	28	5,6
	Toplam	500	100
Baba Meslek	İşçi	242	48,4
	Memur	83	16,6
	Öğretmen	20	4,0
	Doktor	3	,6
	Mühendis	9	1,8
	Eczacı	2	,4
	Akademisyen	2	,4
	Diğer	139	27,8
	Toplam	500	100

Tablo 2’de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan katılımcıların %51,6’sını (n=258) kız öğrenciler, %48,4’ünü (n=242) erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Katılımcıların %8,6’sı (43) 8 yaşında, %50’si (n=250) 9 yaşında, %39,2’si (n=196) 10 yaşında, %2,2’si (n=11) 11 yaşındadır. %52’si (n=290) 3.sınıfa gitmekte, %48’i (n=210) ise 4.sınıfa gitmektedir. Katılımcıların kendine ait bilgisayar, telefon, tabletlerinin olması açısından değerlendirdiğimizde %77’sinin (n=385) var olduğu, %23’ünün (n=115) ise olmadığı görülmektedir. Evlerinde sürekli internet bağlantılarının olması açısından değerlendirdiğimizde %89’unun (n=445) var olduğu %11’inin (n=55) olmadığı görülmektedir. Katılımcıları anne meslek grubu açısından değerlendirdiğimizde %72’sini (n=360) ev hanımı, %8,8’ini (n=44) işçi, %5,8’inin (n=29) memur, %7’sini (n=35) öğretmen, %0,6’sını (n=3) doktor, %0,2’sini (n=1) akademisyen, %5,6’sını (n=28) diğer meslek grupları oluşturmaktadır. Katılımcıları baba meslek grubu açısından değerlendirdiğimizde %48,4’ünü (n=242) işçi, %16,6’sını (n=83) memur, %4’ünü (n=20) öğretmen, %0,6’sını (n=3) doktor, %1,8’ini (n=9) mühendis, %0,4’ünü (n=2) avukat, %0,4’ünü (n=2) akademisyen, %27,8’ini (n=139) diğer meslek grupları oluşturmaktadır.

3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Karma yöntem kullanılan bu araştırmanın nitel boyutunda ilkökul öğrencileriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve veriler Görüşme Formu kullanılarak toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, nitel araştırmalarda kullanılan araştırmacının önceden belirlediği açık uçlu soruları sorduğu veri toplama yöntemidir. Bu yöntemde araştırmacı, yapılandırılmamış görüşmelere göre görüşmenin konuları üzerinde daha fazla kontrole sahiptir ancak yapılandırılmış görüşmelerin veya kapalı sorular kullanan anketlerin aksine, her soruya sabit bir yanıtı yoktur. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı yazılı bir görüşme formu hazırlar. Katılımcılara soruları yönlendirirken görüşme formundaki sırayla sorabilir ya da katılımcının verdiği cevaplara göre soruların sırasında değişiklik yapabilir (Ayres, 2008).

Araştırmada ilkökul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla dört uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlara taslak olarak hazırlanan görüşme formu 18 soru olarak sunulmuştur. Uzmanlardan görüşme sorularının çocukların gelişim seviyesi göz önüne alınarak ilkökul düzeyine uygun olup olmadığı ve ele alınan konuyu yeterli düzeyde yansıtıp yansıtmadığıyla ilgili görüşleri istenmiştir.

Uzmanlardan gelen geri bildirimler sayesinde 18 soruluk görüşme formundan 5 madde çıkarılmış, geri kalan maddeler üzerinde düzeltmeler yapılarak görüşme formuna son hali verilmiştir. Görüşmeler 15 Mart 2021-02 Nisan 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel ve baskın olan boyutunda tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek, ilkokul 3. ve 4.sınıf öğrencilerine uygulanarak öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutumları belirlenmeye çalışılmıştır.

Ölçek geliştirme süreci

Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Ölçeği ölçme aracının geliştirilmesinde aşağıdaki aşamalar izlenmiştir.

- 1.Literatür taraması
- 2.Madde havuzunun oluşturulması
- 3.Uzman görüşünün alınması
- 4.Maddelerin düzeltilmesi ve pilot uygulama
- 5.Madde analizleri sonucu nihai ölçeğin oluşturulması
- 6.Nihai uygulama

Literatür taraması: Bu bölümde alan yazın taranarak dijital vatandaşlığın kavramsal çerçevesi oluşturulmuş, yapılan araştırmalar ve ölçek geliştirme çalışmaları incelenmiştir.

Madde havuzunun oluşturulması: Yapılan literatür taramasına ek olarak madde havuzunun zenginleşmesi için Kütahya ilinde bulunan farklı sosyoekonomik düzeye sahip okullarda öğrenim gören sekiz ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencisiyle yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Görüşme sonuçları analiz edilerek maddeler belirlenmiştir.

Uzman görüşünün alınması: Literatür taraması ve yapılan görüşme sonuçlarından elde edilen verilerle 50 maddeden oluşan taslak ölçek dört uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar maddeleri inceleyerek “uygun”, “uygun ama düzeltilmesi gerek” ve “uygun değil” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Maddelerin düzeltilmesi ve pilot uygulama: Uzmanlardan alınan geri bildirim doğrultusunda maddeler yeniden düzenlenmiş ve yeni bir taslak ölçek oluşturulmuştur. Taslak ölçeğin ilkokul öğrencilerine uygulanması için Kütahya Valiliği ve Kütahya İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Taslak ölçek Kütahya ilinde bulunan 2021-2022

eğitim ğretim yılında farklı sosyoekonomik dzede öğrenim gören 320 ilkokul 3. ve 4.sınıf öğrencisine uygulanmıştır.

Madde analizleri sonucu nihai ölçeğin oluşturulması: Ölçeğin yapı geçerliliğini sağlamak için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulamayı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır.

Nihai uygulama: Yapılan analizler sonucu 19 maddeye indirilen lek Kütahya ilinde bulunan farklı sosyoekonomik düzeye sahip okullarda, 500 ilkokul 3. ve 4.sınıf öğrencisine uygulanmıştır.

3.4. VERİ ANALİZ YÖNTEMİ

İlkokul ğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlayan araştırmada öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda toplanan nitel veriler içerik analizi yöntemiyle zmlenmiştir. İçerik analizi, değişkenler veya temalar arasındaki tutarlı kalıpları ve ilişkileri belirlemek için nitel metin verilerini benzer varlık kümeleri veya kavramsal kategoriler halinde kategorize etme sürecidir. Görüşme notları, kaydedilmif gözlemler, anlatımlar, açık uçlu anket sorularına verilen yanıtlar, konuşmalar, çizimler, fotoğraflar ve video gibi medya da dhil olmak üzere çok çeşitli metin verilerini analiz etmek için yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemle veriler azaltılarak anlam çıkartılır (Julien, 2008).

Araştırmada nitel verilerin analizinde kullanılan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelere ait ses dosyaları bilgisayar ortamına aktararak araştırmacı tarafından yazıya dökülmüştür. Elde edilen verilerden tema, alt tema ve kategoriler oluşturulmuştur. Bulgular ilkokul ğrencilerinin doğrudan alıntılarıyla desteklenmiştir. Öğrencilerin görüşlerinden yapılan alıntılar, kod isimler verilerek sunulmuştur. Araştırmanın güvenirlik hesaplaması Miles ve Huberman'ın (1994) nerdiği Görüş Birliği/Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı X 100 formülü kullanarak yapılmıştır. Buna göre araştırmanın güvenirliği ,92 olarak hesaplanmıştır ve görüşme formu güvenilir kabul edilmiştir.

Araştırmanın nicel boyutunda, araştırmacı tarafından geliştirilen ‘‘Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum leği’’ ne madde analizi, geçerlik ve güvenirliğini belirlemek için gerekli analizler yapılmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliliğini sağlamak için AFA (Açımlayıcı Faktör Analizi) ve DFA (Doğrulamayı Faktör Analizi) yapılmıştır. Literatür taraması ve yarı yapılandırılmış

görüşmeler sonucu oluşturulan taslak ölçek, maddeler arası ilişkilere bakılarak faktör bulmak için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçların doğruluğu için ise doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

4.ARAŞTIRMANIN BULGULARI

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan ölçek geliştirme çalışmasında nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

4.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME AİT BULGULAR

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa ait görüşlerini belirlemek ve ölçeğin madde havuzunu zenginleştirmek adına ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda öğrencilerin cevaplarına göre kodlar belirlenmiştir. Kodların analizi sonucu, İnternet teması altında üç alt tema oluşturulmuş, alt temalarda kendi içerisinde kategorilere ayrılmıştır. Analiz sonuçları tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kategoriler
İnternet	Kullanım Alanları	Sağlık Eğitim Alışveriş
	Yaşama Olumsuz Etkileri	Bağımlılık Fiziksel Sağlık Başkalarına Zarar Verme
	Kullanım Şekli	Güvenlik Önlemleri Başkalarından Yardım

Tablo 3’te görüldüğü üzere öğrenciler sağlık, eğitim, iletişim ve alışveriş için internette faydalandıklarını belirtmişlerdir. Görüşlerini bildirirken, randevu almak için, pandemi döneminde uzaktan eğitimden faydalanmak için, yakınlarıyla görüşmek için ve mağazaya gidemedikleri zamanlarda alışveriş yapmak için internette faydalandıklarını söylemişlerdir. İnternetin yaşama olumsuz etkilerini ise günlük yaşamda yapılması gerekenleri aksamasına neden olarak bağımlılık yaptığını, fiziksel sağlığını etkileyecek rahatsızlıklarına neden olduğunu ve yanlış haberlerin veya kişisel bilgilerin yayılmasıyla başkalarına zarar verebileceğimizi belirtmişlerdir. Son olarak öğrenciler interneti doğru kullanmayla ilgili şifre ve kişisel bilgilerin paylaşılmasını, zararlı sitelere girilmemesi gibi güvenlik önlemleri alınması gerektiği ve belirli durumlarda yakınlarımızdan yardım alınabileceğini söylemişlerdir.

“İnternetin Kullanım Alanları” alt temasına ilişkin bulgular

Öğrenciler interneti nasıl kullandıklarına dair görüşlerini belirtmişler ve ortaya sağlık, eğitim, iletişim ve alışveriş kategorileri çıkmıştır.

Sağlık

Ayşe internetin sağlık alanında kullanımıyla ilgili görüşünü şu şekilde belirtmiştir: “Sağlıkla ilgili siteler oluyor. Oradan bilgi edinebiliyoruz, randevu alabiliyoruz. Daha sonra o randevuya gidip hastanede gösterip doktorumuzla görüşebiliyoruz.”

Ahmet “ İnternet üzerinden sağlık sitelerinden randevu alabiliriz. Bu şekilde hastaneye gidip sağlığınıza kavuşabiliriz.” diyerek görüşünü bildirmiştir.

Benzer biçimde Mehmet de “e-devletten randevu alabiliriz. Oradan randevu alınca mesela aşı randevusu aldık diyelim oradan biz gerekli saati seçiyoruz, müsait olduğumuz saati. Oradan da randevumuzu almış alıyoruz. Ve o saate oraya giderek aşımızı oluyoruz.” diyerek fikrini belirtmiştir.

Serkan ise “İnterneti kullanarak doktorların bilgilerine bakabiliriz ve daha sonra onlara ulaşabiliriz.” şeklinde görüşünü bildirmiştir.

Cihan “Bazı sitelerden doktorların neyle ilgili olduklarına bakabiliriz. Mesela dişçi mi diye bakabiliriz.” diyerek benzer şekilde görüşünü ifade etmiştir.

Öğrenciler internetin sağlıkla ilgili kullanım alanına ilişkin görüşlerinde genellikle uygulamalar sayesinde randevu alınabildiğinden bahsetmişlerdir.

Eğitim

Cihan internetin eğitim alanında kullanımıyla ilgili “İnternetten faydalanarak derslerimize bakabiliyoruz” cevabını vermiştir.

Burak da “Eskiden kütüphanelere gidip saatlerce araştırma yapıyorduk. Ama şimdi internet çıktığı için arama motoruna mesela yurttaşlık nedir diye yazıyorsun hemen karşına çıkıyor.” diyerek fikrini belirtmiştir.

Ahmet ise “İnternet sayesinde aradığımız bilgilere çabucak ulaşabiliyoruz.” şeklinde görüşünü bildirmiştir.

Öğrenciler internetin eğitim ilgili kullanım alanına ilişkin görüşlerinde internet sayesinde istenilen bilgiye hızlıca ulaşım sağlandığı, internetin eğitim hayatlarına katkılarının olduğundan bahsetmişlerdir.

İletişim

Ahmet internetin iletişim alanında kullanımıyla ilgili “Görüntülü konuşmalarda internet kullanılıyor. Onun için internet konuşmalarda da önemli bir yerde. Böylece hem kişileri görebiliyoruz. Hem de seslerini daha iyi algılayabiliyoruz.” ifadelerini kullanmıştır.

Merve de “Whatsapp ve Facetime kullanarak hem görüntülü ve hem normal konuşma yaparak iletişim kurabiliyoruz.” diyerek görüşünü bildirmiştir.

Serkan da benzer biçimde “Whatsapp ve Facebook var, onlarla konuşabiliyoruz. Bir de oyunlar var. Orada da konuşabiliyoruz.” ifadelerini kullanmıştır.

Deniz ise “Akrabalarımızla, yakınlarımızla görüşebiliyoruz. Snapchat, Whatsapp diye uygulamalar var oradan konuşabiliyoruz. Acil bir durumda polis, itfaiye gibi yerleri arayarak iletişime geçebiliyoruz.” ifadelerini kullanmıştır.

Öğrenciler internetin iletişim ilgili kullanım alanına ilişkin görüşlerinde uygulamalar üzerinde durmuşlardır. Çeşitli iletişim uygulamaları sayesinde uzakta olan tanıdıklarıyla iletişim kurduklarından bahsetmişlerdir.

Alışveriş

Burak internetin alışveriş olarak kullanımıyla ilgili “ Dışarıya çıkmak tehlikeli, zaten bizim evimizin yanında bir tane Şok var. Şokla A101 işte oradan bir sürü insan geliyor. Oraya girince hemen ihtiyacımız olan şeyleri alıp hemen apar topar çıkıyoruz. Ama mesela telefonumuza Getir’i yükledik diyelim. Oradan sipariş veriyoruz. Mesela biz dün sipariş verdik, makarna siparişi. Ondan sonra hemen birkaç dakika içinde geliyor. Hem de hiç korona virüs bulaşmıyor.” diyerek görüşünü bildirmiştir.

Deniz de benzer biçimde “ Çiçek sepeti, trendyol, lc waikiki gibi sitelerden alışveriş yapabiliriz. Biz ailemle bazen yapıyoruz. Uygulamaya giriyoruz ve orada çıkan kıyafetler, çantalardan seçiyoruz.” demiştir.

Serkan da “İnternette bazı ürünleri parayla satın alabiliyoruz ve onlar kapımıza kadar geliyor. Babam, annem ve ablam internette alışveriş yapıyor. Siteye e-posta adreslerini giriyorlar ve alışveriş yapıyorlar. 4-5 gün sonra kargoları geliyor.” ifadesini kullanmıştır.

Cihan da “İnternette ayakkabı satın alabiliyorsun. Evin adresine kargoyu verebiliyorsun. Anneannem, dedem, babam, ablam, annem internette alışveriş yapıyorlar.” diyerek görüşünü bildirmiştir.

Öğrenciler internetin alışverişle ilgili kullanım alanına ilişkin görüşlerinde pandemi döneminin de etkisiyle online alışverişin öneminden bahsetmişlerdir. Koronavirüsün bulaşma tehlikesinden bahsederek günlük yaşamda kendilerinin ve ailelerinin alışveriş sitelerinden yararlandıklarını ifade etmişlerdir.

“İnternetin Yaşama Olumsuz Etkileri” alt temasına ilişkin bulgular

Öğrenciler bu alt temada internetin yaşama olumsuz etkilerini anlatmışlardır. Bu bağlamda “İnternetin Yaşama Olumsuz Etkileri” alt teması altında bağımlılık, fiziksel sağlık ve başkalarına zarar verme kategorileri oluşmuştur.

Bağımlılık

Merve internetin bağımlılık yapmasıyla ilgili “ Ben tablete bağımlıyım sanırım. Bu yüzden ödevlerimi çok geç yapabiliyorum. Bence bağımlılık çok kötü bir şey. Ben tabletimi çok seviyorum. Ama elimde yokken bile tablete bakıyorum” demiştir.

Ahmet de benzer biçimde “Çok fazla kullanıldığında bağımlılık yapıyor. Böyle hep izleyesim geliyor, hep bir şey bakasım geliyor. O yüzden çok kullanmamaya dikkat etmeliyiz.” diyerek görüşünü ifade etmiştir.

Ayşe de “İnterneti çok kullandığımızda bağımlılık yapabiliyor. Mesela ben bazen ders çalışırken canım hep video izlemek istiyor, oyun oynamak istiyor. Birazcık kendimi tutup oynamamaya, izlememeye çalışıyorum.” şeklinde ifade etmiştir.

Öğrenciler internetin yaşama olumsuz etkileriyle ilgili görüşlerini bildirirken interneti uzun süre kullandıklarında bağımlılık yaptığı ve bu durumdan duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir.

Fiziksel sağlık

Deniz internetin fiziksel sağlığına olumsuz etkileriyle ilgili, “ Çok fazla baktığımda gözlerim bozulabiliyor” demiştir.

Serkan benzer biçimde “Gözlerimiz bozulabilir, göz sağlığımız bir daha geri gelmeyecek şekilde bozulabilir.” ifadesini kullanmıştır.

Ayşe internetin fiziksel sağlığına olumsuz etkileriyle ilgili, “Gözüm kanlanıyor ve çok yoruluyor.” şeklinde görüşünü belirtmiştir.

Burak da internetin fiziksel sağlığına olumsuz etkileriyle ilgili, “ Benim sırtım ağrıyor. Ondan sonra gözlerim çok yoruluyor. Uykum geliyor. Uyuyunca da kendi yatağıma gitmiyorum. O zaman çekyata yatıyorum. Üşütüyorum. ”

Emre “ Başım ve gözüm ağrıyor. Akşam yatamıyorum. Bazen hastalanabiliyorum.” diyerek görüşünü bildirmiştir.

Öğrenciler internetin yaşama olumsuz etkilerinden bahsederken fiziksel sağlığa da değinmişlerdir. Fiziksel sağlığa olumsuz etkilerinden bahsederken özellikle göz, baş ve sırt ağrılarından bahsetmişlerdir.

Başkalarına zarar verme

İpek interneti kullanarak başkalarına zarar vermemizle ilgili “ Televizyonda bilgisayarda yanlış bir haberi duyduğumuzda o zaman bizde mesela bazı kişilere yanlış haber veririz. O da yanlış bir şekilde ilerler. Yanlış yolda ilerler. ”

Efe de bu konuyla ilgili görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: “ Mesela şimdi biz bir haberi duyarsak, biz onu yanlış duymuş olabiliriz. Ve o haber de bize önemli gelebilir. O yüzden sosyal medyada bunu yayımlayabiliriz. Ama o yanlış bir bilgi olduğu için herkes bundan yanlış faydalıyor. Ve attığımız kişiler gördüğünde önemli diye başkalarına anlatıyor. Sonra hep böyle herkes bu mesajı görüyor ve yanlış anlaşılıyor. O yüzden yanlış bilgiler atmamalıyız. ”

Betül ise “Mesela küçük bir çocuk var, daha interneti kullanma yaşı gelmemiş. O bizden görerek, bizi örnek olarak internette çok zaman geçirebilir.” şeklinde görüşünü bildirmiştir.

Öğrenciler internetin yaşama olumsuz etkilerinden bahsederken başkalarına zarar verme durumundan da söz etmişlerdir. Bu konuyla ilgili, yanlış bir haberin yayılmasıyla insanların zarar göreceğinden, küçük yaştaki çocukların internetin kullanımıyla ilgili etrafındakileri rol model alacağından ve böylelikle internette çok fazla vakit geçirme ihtimalinden bahsetmişlerdir.

“İnternetin Kullanım Şekli?” alt temasına ilişkin bulgular

Öğrenciler “İnternetin Kullanım Şekli?” alt temasına ilişkin görüşlerini belirtmişler böylelikle güvenlik önlemleri ve yakınlarımızdan yardım kategorileri oluşmuştur.

Güvenlik önlemleri

Enes interneti kullanırken güvenlik önlemleri alınmasıyla ilgili görüşünü “ Kişisel bilgilerimi vermemeliyiz, verirsek bizi arayabilirler. Kişisel bilgilerimizden alabilirler.” şeklinde belirtmiştir.

Efe “İnterneti kullanırken bilmediğimiz sitelere girmemeliyiz. Çünkü oradan internetimizi elimizden alabilirler, kötü şeyler için kullanabilirler. O yüzden dikkatli kullanmalıyız. Sitelerdeki yanlış bilgilerden zarar görebiliriz. Bildiğimiz sitelere girmeliyiz.” Şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Eren de “Kişisel bilgilerimizi vermemeliyiz. Kaydettiğimiz önemli şeyleri onlara vermemeliyiz. Gereksiz sitelere girmemeliyiz.” diyerek görüşünü bildirmiştir.

Betül de benzer biçimde “ Kendimize zarar verecek yani bilgilerimizi alabilecek uygulamalar yüklememeliyiz.” demiştir.

Mehmet ise “E-postamızı yabancı kişilere vermemeli, yoksa yerlerimizi her şeyimizi öğrenirler. Tc numaramızı da sadece güvenli yerlere vermeliyiz. ” diyerek düşüncesini belirtmiştir.

Öğrenciler interneti güvenlik önlemleri olarak kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Özellikle bilinmeyen sitelere girilmemesi ve bu sitelere kişisel bilgilerin verilmemesi gerektiğini söylemişlerdir.

Yakınlarımızdan yardım

Furkan interneti kullanırken yakınlarımızdan yardım almayla ilgili “İnterneti kullanırken yanımda ablam oluyor. Ondan sonra hafta sonları babam ve annem oluyor. Ondan sonra film izlerken, bilgisayardan film açıyoruz. Çünkü bizim televizyonumuzda film şeyi yok. Bilgisayarı bağlıyoruz. Ve oradan mesela şiddet içeriği olan filmleri seçmiyoruz. Orada filtreleme var.” diyerek düşüncesini ifade etmiştir.

İpek de bu konuyla ilgili görüşünü şu şekilde belirtmiştir: “Karşıma bilmediğim İngilizce işte farklı dilde yazılar çıktığında aile büyüklerime soruyorum. Çünkü bilmediğimde yanlış bir şeyler yapabilirim. ”

Eren de “İnterneti kullanırken babama, ablama ve anneme soruyorum. Onlar yanımda oluyor.” şeklinde görüşünü bildirmiştir.

Öğrenciler interneti kullanırken aile bireylerinden yardım aldıklarından bahsetmişlerdir. İnternette bilmedikleri durumlarla karşılaştıklarında yanlış yapmamak için yardım aldıklarını söylemişlerdir.

Nitel verilerin analiz sonuçlarına göre madde havuzu zenginleştirilmiş ve taslak ölçek 50 madde halinde oluşturulmuştur. Taslak ölçek Kütahya ilinde bulunan sosyoekonomik düzeyi farklı 320 ilkokul 3 ve 4.sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Nicel verilere daha sonra açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

4.2. İKİNCİ ALT PROBLEME AİT BULGULAR

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemek için geliştirilen “İlkokul Öğrencilerine Yönelik Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği” geçerli ve güvenilirliği olan bir ölçek midir?” alt problemi için verilerin geçerliğini sağlamak amacıyla önce açımlayıcı faktör analizi ardından doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Daha sonra ölçeğin güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

4.2.1. Açımlayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Ölçeğinin faktör yapısını ortaya çıkarmak amacıyla açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Öncelikle Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik testleri yapılmıştır. Faktör analizinin güvenilir olması için örneklem büyüklüğün yeterli olması gerekmektedir. KMO testi yapılacak faktör analizi için örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığını incelemektedir. Bartlett Test ise korelasyon matrisiyle ilgili olup test sonucunun $p < 0,05$ çıkması durumunda korelasyondan faktör çıkarılabileceği anlamına gelir (Çarkcı, 2013). Yapılan KMO testi sonucu 0,84 değerine ulaşılmış, BS testi $p < 0,05$ çıkmıştır. Bu değerlere göre örneklemin yeterli büyüklükte olduğundan bahsetmek mümkündür.

Tablo 4. KMO ve Bartlett Testi Değerleri

Kaiser Meyer Olkin (KMO)	Örneklem Uygunluk Ölçüsü	,840
Bartlett's Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	1677,250
	Serbestlik derecesi(df)	171
	Anlamlılık düzeyi (p)	,000

Tablo 4'te görüldüğü üzere KMO kat sayısı ,840 olduğu görülmektedir. Kan ve Akbaş'a (2005) göre örneklem büyüklüğünün yapılan analize uygun olup olmadığıyla ilgili sonuca ulaşmak için KMO kat sayısı yöntemi kullanılmaktadır. Bu değer 1'e yakın olması verilerin yapılan analize uygun olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre örneklem büyüklüğünün analize uygun olduğu söylenebilir. Bartlett Sphericity testi ise analizdeki

verilerin çok değişkenli normal dağılım olarak elde edildiğini göstermektedir. Tablodaki değerler incelendiğinde ($\chi^2 = 1677,250$; $p < 0,05$) Barlett Sphericity testi anlamlı bulunmuştur.

Tablo 5. Taslak Ölçeğin Açıklanan Varyans Değerleri

Faktör	Öz Değer			Dödürülmüş Kareler Toplamı		
	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)
1	3,764	20,912	20,912	3,071	17,059	17,059
2	1,836	10,202	31,114	2,143	11,903	28,962
3	1,646	9,143	40,257	1,757	9,762	38,724
4	1,367	7,595	47,852	1,494	8,299	47,023
5	1,226	6,810	54,662	1,375	7,639	54,662

Tabloda 5'te görüldüğü üzere açıklanan varyans değerlerindeki öz değerler ve yamaç birikinti grafiği incelendiğinde ölçeğin öncelikli 5 faktörlü olduğuna karar verilmiştir. Bu aşamada açımlayıcı faktör analizi beş faktör için dödürme yöntemi kullanılarak tekrar edilmiştir. Taslak ölçekte maddelerin yük değerlerinin 0,30'un üzerinde ve binişik olup olmadığı incelenmiştir. İlk inceleme sonucunda 12, 41 ve 42. maddeler binişik olduğu için 1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 22, 33, 38, 39, 45, 47, 48 ve 50 maddelerin yük değerleri 0,30'un altında kaldığı için ilk turda ölçekten çıkarılmıştır. Böylelikle ölçekten 24 madde çıkarılarak 26 maddeye indirilmiştir. İkinci tur uygulamada 5, 16, 28 ve 35. maddeler binişik olduğu, 25, 27 ve 29. maddeler yük değerleri 0,30'un altında kaldığı için ölçekten çıkarılarak 19 maddeye indirilmiştir. İkinci dödürme işlemi sonrasında binişik ve yük değeri 0,30'un altında kalan madde görülmemiştir. Bu yüzden dödürme işlemi yapılmadan analiz tekrarlanmıştır.

Tablo 6. Ölçekteki Faktörler ve Yük Değerleri

Maddeler	Faktörler			
	1	2	3	4
soru46	,846			
soru36	,843			
soru40	,770			
soru44	,762			
soru2	,623			
soru37	,498			
soru23		,708		
soru26		,662		
soru49		,649		
soru30		,647		
soru31		,602		
soru32		,574		
soru21			,799	
soru14			,761	
soru24			,568	

Tablo 6. (Devam) Ölçekteki Faktörler ve Yük Değerleri

Maddeler	Faktörler			
	1	2	3	4
soru19			,532	
soru27				,711
soru19				,663
soru10				,534

Tablo 6’da yapılan faktör analizi sonucunda ölçekte kalmasına karar verilen maddelerin yük değerleri ve faktörlere göre dağılımı verilmiştir. Ölçekte yer alan maddelerin yük değerlerinin 0,498 ile 0,846 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçek etik, iletişim, okuryazarlık ve vatandaşlık boyutlarından oluşmuştur. Etik boyutu 2, 36, 37, 40, 44, 46 maddelerinden oluşmaktadır. İletişim boyutu 23, 26, 30, 31, 32, 49 maddelerinden oluşmaktadır. Okuryazarlık boyutu 14, 19, 21, 24 maddelerinden oluşmaktadır. Vatandaşlık boyutu ise 10, 27, 29 maddelerinden oluşmaktadır. Ölçekteki maddelerin 13’ü olumlu, 6’sı olumsuz maddelerdir.

Tablo 7. Madde Toplam Korelasyon Analizleri

Maddeler	Madde Silinirse Ölçek Ortalaması Değişimi	Madde Silinirse Ölçek Varyans Değişimi	Doğrulanmış Madde Toplam Korelasyonu	Kareleri Alınmış Çoklu Korelasyon	Madde Silinirse Cronbach’s Alpha Katsayısı
soru46	37,4125	41,209	,297	,625	,731
soru36	37,4219	41,317	,293	,610	,731
soru40	37,4094	42,174	,225	,455	,737
soru44	37,4469	42,392	,205	,481	,739
soru37	37,2844	43,145	,165	,185	,742
soru2	37,3250	43,073	,171	,274	,741
soru23	37,3156	41,345	,332	,289	,728
soru26	36,9687	40,814	,396	,330	,723
soru3	36,950	40,963	,388	,33	,724
soru31	37,0469	40,007	,460	,331	,717
soru32	37,3937	41,224	,366	,258	,725
soru49	37,2281	40,741	,414	,285	,722
soru21	37,0437	41,841	,292	,365	,731
soru24	37,0687	41,343	,333	,266	,728
soru14	37,1812	42,092	,267	,329	,733
soru19	37,0250	40,670	,400	,382	,722
soru10	37,0000	42,307	,247	,173	,735
soru27	36,7937	41,951	,325	,231	,729
soru29	37,1844	41,373	,342	,313	,727

Tablo 6’da madde toplam korelasyon analizleri incelendiğinde ölçeğin Cronbach’s Alpha katsayısı ,74 olarak bulunmuştur. Güvenirlilik kat sayısının uygun değerde olması sebebiyle ölçekten herhangi bir madde çıkarılmamıştır.

4.2.2. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

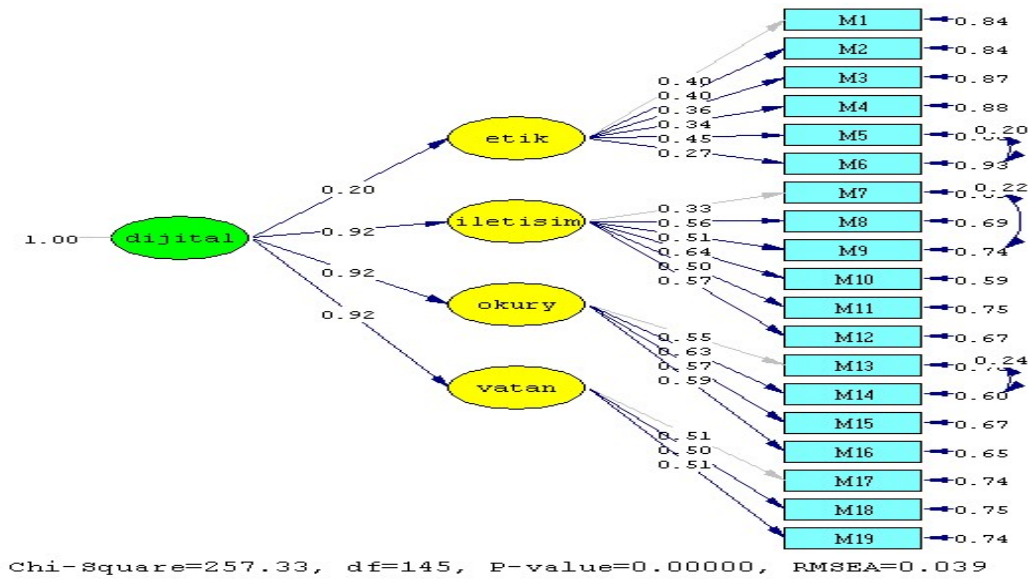
Açımlayıcı faktör analizi ile belirlenen faktörlerin yapı geçerliğini kontrol etmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. LISREL 8.7 paket programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve istatistiklere ait bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 8. Madde Uyum İndeksleri

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Eşik Değeri	Kabul Edilebilir Uyum Aralığı	Ölçekten Elde Edilen Değerler
χ^2/sd	≤ 2		1,77
RMSEA	$\leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .10$	0,039
GFI	$0.90 \leq$		0,95
SRMR	≤ 0.05		0,045
CFI	$0.95 \leq$		0,96
NNFI	$0.95 \leq$		0,95

Tablo 8’de görüldüğü üzere ki kare değerinin $\chi^2 = 1,77$ olduğu görülmektedir. Bu oran Tabachnick ve Fidell, (2001)’e göre 2’den küçükse mükemmel uyum içinde şeklinde yorumlanır. Yaklaşık hataların ortalama karekökü olan RMSEA değeri 0,039 olduğu görülmektedir. Bu değer $\leq .05$ ’ten küçük olması mükemmel uyuma sahip olduğu şeklinde yorumlanır (Brown, 2006; Jöreskog ve Sörbom, 1993; Raykov ve Marcoulides, 2008; Schumacker ve Lomax, 1996; Sümer, 2000). Genel Uyum İndeksi (GFI=0,95), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI= 0,96), SRMR=0,045 ve NNFI=0,95 hesaplanarak mükemmel uyum içinde olduğu görülmüştür. Araştırmacı tarafından geliştirilen Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi neticesine ortaya çıkan standardize edilmiş path diyagramı şekilde verilmiştir.

Şekil 2: Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Path Diyagramı

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda path diyagramı çizilerek değişkenler, t değerleri, faktör yükleri, varyans değerleri ve uyum iyilik değerleri görülmüştür. Diyagrama ilişkin standardize yük değerleri 0.40 ile 0.51 aralığındadır. Dijital etik alt boyutuna ait standardize yük değerleri 0.27 ile 0.40 arasındadır. Dijital iletişim alt boyutuna ait standardize yük değerleri 0.33 ile 0.64 arasındadır. Dijital okuryazarlık alt boyutuna ait standardize yük değerleri 0.55 ile 0.63 arasındadır. Dijital vatandaşlığın ise 0.50 ile 0.51 arasında olduğu görülmektedir. Yük değerleri incelendiğinde kabul edilebilir seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 9. Faktör Korelasyon Matrisi

Faktör	Etik	İletişim	Okuryazarlık	Vatandaşlık	Dijital
Etik	1.00				
İletişim	0.18	1.00			
Okuryazarlık	0.18	0.85	1.00		
Vatandaşlık	0.18	0.84	0,85	1.00	
Dijital	0.20	0.92	0,92	,92	1.00

Tablo 9'daki korelasyon değerleri incelendiğinde 0.18 ve 0.92 arasında değişmektedir. Bulunan sonuca göre ilişki anlamlı bulunmuştur.

4.2.3 ÖLÇEĞİN GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bilimsel araştırmalarda ölçme aracının güvenilirliği belirlemek için sıklıkla Cronbach Alpha katsayısı kullanılır. Ölçme aracının güvenilir olması için Cronbach Alpha katsayısının en az 0,70 olması beklenmektedir (Kuzu Serdarer, 2016). Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,74 olarak bulunmuş bu bağlamda ölçeğin güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

4.3.ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde “İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumları nelerdir?” alt problemine yönelik, ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının ne düzeyde olduğu, tutumlarının cinsiyet, yaş, sınıf, kendine ait bilgisayar/tablet/telefon olma durumu, sürekli internet bağlantısının olma durumu, anne ve baba mesleği gibi değişkenlere göre bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Değişkenler ve tutum puanları arasındaki ilişkiyi incelemek için verilerin normal dağılım gösterip göstermediği kontrol edilmiştir.

Tablo 10. Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	.d	p	Statistic	.d	p
Toplam	,069	500	,000	,977	500	,000

Tablo 10’da görüldüğü üzere verilerin normal dağılım göstermediği anlaşılmıştır. ($p < 0,05$) Veriler normal dağılım göstermediği için ilkökul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları değişkenler açısından incelenirken non parametrik testler kullanılmıştır. İki değişkenli bağımsız örneklem için Mann-Whitney U testi, ikiden fazla değişkenli bağımsız örneklem için Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

4.3.1. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının ortalamalarına bakılmıştır. Aşağıdaki tabloda ortalamalara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 11. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanları

n	x	ss
500	45,90	6,50

Tablo 11’de görüldüğü üzere öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları 45,90 olarak bulunmuştur. Dijital vatandaşlığa yönelik tutum ölçeğinden alınabilecek en fazla puan 57, en az puan 19’dur. Bu durumda öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir.

4.3.2. Cinsiyet Değişkenine Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Mann-Whitney U testinin sonucuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 12. Cinsiyete Göre Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması

Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kız	258	255,40	65893	29954	,433
Erkek	242	245,28	59357		

Tablo 12’de görüldüğü üzere ilkökul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre kız öğrencilerin tutumları ile erkek öğrencilerin tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. ($p > 0,05$)

4.3.3. Yaş Değişkenine Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının yaşlarına göre değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Kruskal-Wallis testinin sonucuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 13. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutumlarının Yaşlarına Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Grup	n	Sıra Ortalaması	sd	x ²	p	Anlamlı fark
8 yaş	43	207,14	3	8,017	,046	8-9 yaş
9 yaş	250	263,63				
10 yaş	196	240,64				
11 yaş	11	297,14				

Tablo 13’de görüldüğü üzere ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis testi sonucuna yaş değişkeni ile tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. ($p < 0,05$) Mann-Whitney U testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın 8 ve 9 yaş öğrencilerinin tutum puanlarının arasında olduğu belirlenmiştir. Buna göre 9 yaşındaki öğrencilerin tutum puanlarının 8 yaşındaki öğrencilerin tutum puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.

4.3.4. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Mann-Whitney U testinin sonucuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 14. Sınıf Düzeyine Göre Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması

Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
3.Sınıf	290	255,66	74140,50	28954,500	,348
4.Sınıf	210	243,38	51109,50		

Tablo 14’de görüldüğü üzere ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre 3.sınıf öğrencilerin tutumları ile 4.sınıf öğrencilerin tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. ($p > 0,05$)

4.3.5. Kendine Ait Bilgisayar/Telefon/Telefon Olması Durumuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının kendine ait bilgisayar/telefon/telefon olması durumuna göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Mann-Whitney U testinin sonucuna ilişkin bilgiler yer almaktadır

Tablo 15. Kendine Ait Bilgisayar/Telefon/Telefon Olması Durumuna Göre Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması

Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Evet	385	253,95	9777,000	20810,000	,328
Hayır	115	238,96	27480,00		

Tabloda 15'te görüldüğü üzere ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının kendine ait bilgisayar/telefon/telefon olması durumuna değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre kendine ait bilgisayar/telefon/telefon öğrencilerin tutumları ile olmayan öğrencilerin tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. ($p>0,05$)

4.3.6. Sürekli İnternet Bağlantısı Olması Durumuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının sürekli internet bağlantısı olması durumuna göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Mann-Whitney U testinin sonucuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 16. Sürekli İnternet Bağlantısı Olması Durumuna Göre Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması

Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Evet	445	256,09	113960,50	9749,500	,014
Hayır	55	205,26	11289,50		

Tablo 16'da görüldüğü üzere ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının sürekli internet bağlantısı olma değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre sürekli internet bağlantısı olan öğrencilerin tutumları ile olmayan öğrencilerin tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Buna göre sürekli internet bağlantısı olan öğrencilerin tutum puanlarının sürekli internet bağlantısı olmayan öğrencilerin tutum puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. ($p<0,05$)

4.3.7. Anne Meslek Grubuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının anne meslek grubuna göre değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Kruskal-Wallis testinin sonucuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 17. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutumlarının Anne Meslek Grubuna Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Ev Hanımı	360	248,72	6	6,656	,354
İşçi	44	258,50			
Memur	29	309,34			
Öğretmen	35	224,14			
Doktor	3	213,17			
Akademisyen	1	212,50			
Diğer	28	238,13			

Tablo 17’de görüldüğü üzere ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının anne meslek grubu değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis testi sonucuna anne meslek grubu değişkeni ile tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. ($p>0,05$)

4.3.8. Baba Meslek Grubuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Bulgular

İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının baba meslek grubuna göre değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Kruskal-Wallis testinin sonucuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 18. İlkokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutumlarının Baba Meslek Grubuna Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
İşçi	242	245,56	7	5,534	,595
Memur	83	264,19			
Öğretmen	20	227,83			
Doktor	3	145,33			
Mühendis	9	207,39			
Avukat	2	173,50			
Akademisyen	2	195,75			
Diğer	139	261,14			

Tablo 18’de görüldüğü üzere ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının baba meslek grubu değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis testi sonucuna baba meslek grubu değişkeni ile tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. ($p>0,05$)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemek için Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Ölçeği geliştirilmiştir. Nitel araştırma sonuçları ve literatür taraması sonucu oluşturulan 50 maddelik taslak ölçek 320 ilkokul öğrencisine uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi uygulanmış, ölçek 50 maddeden 19 maddeye düşürülmüştür. Son hali verilen ölçek 500 ilkokul öğrencisine uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizinden sonra ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin madde değerlerinin mükemmel uyum içinde olduğu görülmüştür. Ölçeğin kapsam geçerliği uzman görüşleriyle, yapı geçerliği ise yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleriyle sağlanmaya çalışılmıştır. Yapılan analizler sonucunda güvenilirlik kat sayısı 0,74 olarak bulunmuştur. Geliştirilen ölçek ile ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemi “İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık ile ilgili görüşleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmada ilkokul öğrencileriyle yapılan görüşmeler sonucunda, internet temasının altında “Kullanım Alanları Nelerdir?, Yaşama Olumsuz Etkileri Nelerdir? ve “Nasıl Kullanmalıyız?” alt temaları oluşturulmuştur. “Kullanım Alanları Nelerdir?” alt temasında “Sağlık, Eğitim, İletişim ve Alışveriş” kategorileri, “Yaşama Olumsuz Etkileri Nelerdir?” alt temasında “Bağımlılık, Fiziksel Sağlık, Başkalarına Zarar Verme”, “Nasıl Kullanmalıyız?” alt temasında “Güvenlik Önlemleri, Yakınlarımızdan Yardım” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrenciler internette nasıl alışveriş yapıldığını bildiklerini, gerekli sitelere giriş sağladıklarını, interneti kullanarak akrabalarıyla görüştiklerini, kişisel bilgilerini paylaşmadıklarını ve interneti çok kullandıklarında göz sağlığı, sırt ağrısı gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Tan ve Merey (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularında da benzer şekilde, ortaokul öğrencilerinin çoğunluğunun internette alışveriş yaptıkları, daha çok bilindik sitelere girdikleri, internet aracılığıyla daha çok tanıdıkları kişilerle görüştikleri, özel bilgilerini başkalarıyla paylaşmadıkları ve interneti çok kullandıklarında göz rahatsızlıkları, baş ağrısı gibi sorunların olabileceğinden bahsetmişlerdir. Can, Demir ve Yirci (2018) de benzer şekilde yaptıkları çalışmada lise öğrencilerinin özellikle interneti eğlence amaçlı kullananların internete bağımlılık düzeyinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın ikinci alt problemi “İlkokul Öğrencilerine Yönelik Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği geçerli ve güvenilirliği olan bir ölçek midir?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmada ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla dijital vatandaşlık tutum ölçeği geliştirilmiştir. Araştırmada alan yazın taraması yapılmış ve ilkokul 3 ve 4.sınıf öğrencileriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan alan yazın taraması ve görüşmeler sonucunda 50 maddelik taslak ölçek oluşturulmuştur. Taslak ölçek uzman görüşüne sunulmuş, uzmanlardan alınan geri bildirimlerle gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Taslak ölçek 320 ilkokul 3 ve 4.sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Araştırmada verilerin ve örneklemin yapılan faktör analizi için yeterli olup olmadığını belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett’s Küresellik (BS) Testi yapılmıştır. Yapılan testler sonucunda KMO değerinin 0,84 ve BS değeri $p < 0,05$ çıkmasıyla örneklemin yeterli olduğu ve analiz için verilerin uygun sonucuna ulaşılmıştır (Çarkçı, 2013). Bu aşamadan sonra ölçeğe tur açımlayıcı faktör analizi uygulanarak 50 madde olan dijital vatandaşlık tutum ölçeği 19 maddeye indirilmiştir. Nihai ölçek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin güvenirlik analizi için yapılan Cronbach’s Alfa kat sayısı 0,74 olarak bulunmuştur. Cronbach’s Alfa kat sayısı 0.70’in üzerinde olduğu için ölçeğin güvenirliğinin yüksek olduğu söylenebilir. Dijital vatandaşlığa yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları değerlendirildiğinde ölçeğin ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını belirlemek için veri toplama aracı olarak kullanılabileceği söylenebilir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi “İlkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumları ne düzeydedir?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmada ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumları, cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, kendine ait bilgisayar/telefon/tablet olma durumu, sürekli internet bağlantısı olma durumu, anne meslek grubu ve baba meslek grubu değişkenleri açısından incelenmiştir.

Araştırmada ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları ortalamanın üzerinde çıkmıştır. Bu durumda öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının olumlu yönde olduğu söylenebilir. Erdoğan ve Toga da (2020) yaptıkları çalışmada ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının olumlu yönde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Karaduman (2011) yaptığı araştırmada sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık ile ilgili etkinliklerin öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Pratolo ve Solikhati (2021) dijital vatandaşlığın alt

boyutlarından olan dijital okuryazarlığa yönelik tutumları inceledikleri araştırmada İngilizce öğretmenlerinin dijital okuryazarlığa ilişkin tutumlarının olumlu yönde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Hui ve Campbell (2018) da yaptıkları çalışmada benzer şekilde dijital vatandaşlığın alt boyutlarından olan dijital okuryazarlık, dijital erişim, dijital iletişim ve dijital güvenliğe karşı öğretmenlerin olumlu yönde tutumlarının olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Çepni, Oğuz ve Kılcan ise (2014) 8.sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını inceledikleri araştırmada cinsiyet değişkeni ile tutum puanları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlamışlardır. Araştırmaya göre erkek öğrencilerin tutum puanlarının kız öğrencilerin tutum puanlarından yüksek olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Dedebali ve Daşdemir de (2019) sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını cinsiyet değişkeni açısından inceledikleri araştırmada anlamlı bir farklılığa rastlamışlardır. Araştırmada dijital etik ve dijital kanun alt boyutlarında kadın öğretmen adaylarının tutumlarının erkek öğretmen adaylarının tutumundan yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre 9 yaşındaki öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanlarının 8 yaşındaki öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. Dedebali ve Daşdemir de (2019) yaptıkları araştırmada sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının yaş değişkeniyle dijital vatandaşlığa yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlamışlardır. Araştırmada 20-22 yaş aralığındaki öğretmen adaylarının tutumlarının 17-19 yaş aralığındaki öğretmen adaylarının tutumundan yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Araştırmada ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları ile kendine ait bilgisayar/telefon/tablet olma durumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Dedebali ve Daşdemir (2019) ise yaptıkları araştırmada sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını inceledikleri araştırmada dijital okuryazarlık, dijital iletişim, dijital etik, dijital kanun, dijital erişim, dijital haklar ve sorumluluklar ve dijital sağlık alt boyutlarında kendine ait bilgisayarı olan öğretmen adaylarının tutumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşın dijital

güvenlik ve dijital ticaret alt boyutlarında kendine ait bilgisayar sahibi olma değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada ilkökul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları ile sürekli internet bağlantısı olma durumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Evinde sürekli internet bağlantısı olan öğrencilerin tutum puanlarının evinde, sürekli internet bağlantısı olmayan öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Çepni, Oğuz ve Kılcan (2014) 8.sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını inceledikleri araştırmada evinde sürekli internet bağlantısı olan öğrencilerin tutumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Erdoğan ve Tonga (2020) da ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını inceledikleri araştırmada evinde sürekli internet bağlantısı olan öğrencilerin tutumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada ilkökul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutum puanları ile anne veya baba meslek grubu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Dijital vatandaşlık eğitimleri anaokulundan lise son sınıfa kadar bir ders olarak öğretim programlarında yer alabilir.

Dijital vatandaşlık eğitimi ile ilgili başta sınıf öğretmenleri olmak üzere branş öğretmenlerine ve okul yöneticilerine hizmet içi eğitimler verilebilir.

Bireylerin dijital vatandaş olarak yetişmesi için dijital vatandaşlık ve alt boyutlarıyla ilgili eğitimler verilebilir. Çocuğun yetişmesinde önemli oynayan anne babalar da bu eğitimlere katılım gösterebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarının belirlendiği bu ölçekten farklı olarak yeterlilik düzeylerini belirlemeye yönelik ölçekler geliştirilebilir.

İlkokul düzeyinde bir değişken kullanılarak, geliştirilen dijital vatandaşlığa yönelik tutum ölçeği ile arasındaki ilişki incelenebilir.

Geliştirilen dijital vatandaşlığa yönelik tutum ölçeği daha büyük örneklemelere uygulanarak geniş çapta bir araştırma yapılabilir.

Bu araştırmada öğrencilerin dijital vatandaşlığa yönelik tutumları cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, kendine ait bilgisayar/telefon/tablet olma durumu, sürekli internet bağlantısı olma

durumu, anne meslek grubu ve baba meslek grubu değişkenleri açısından incelenmiştir. Bundan sonraki araştırmalarda farklı değişkenler kullanılarak tutumları ile arasındaki ilişki incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve Ergenlerde Bilgisayar ve İnternet Kullanımının Gelişimsel Sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2).
- Akyazı, A. (2018). Dijitalleşen Ticaret: Yaşlı Dostu E-Ticaret Siteleri Üzerine Bir Araştırma. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 8(4), 602-614.
- Alberta Education (2012). *Alberta Education Cataloguing in Publication Data, Digital Citizenship Policy Development Guide*. Alberta: School Technology Branch. <https://education.alberta.ca/media/3227621/digital-citizenship-policy-development-guide.pdf> (Erişim Tarihi: 02.11.2021)
- Alyanak, P. (2016). İnternet Bağımlılığı. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 8(5), 20-24.
- Avcı, K. ve Avşar, Z. (2016). Dijital Sağlık Oyunları. *TRT Akademi*, 1(2), 472-486.
- Aydemir, M. (2019). Yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Dijital Vatandaşlık ve Alt Boyutları Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 15-38.
- Ayres, L. (2008). Semi-Structured Interview. In L. M. Given (Ed.), *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (pp. 811–812). London: Sage Publications.
- Bacanlı, S. ve Uçar, P. (2013). Çok Aşamalı Örneklem Yöntemlerinde Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi: Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 9-17.
- Bakır, E. (2016). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Seviyelerinin Dijital Vatandaşlık Alt Boyutlarına Göre İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Balay, R., Kaya, A. ve Çevik, M. (2014). Öğretmenlerin İnternete Yönelik Tutumları ve Eğitsel İnternet Kullanım Öz Yeterlik İnanç Düzeyleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1(23), 16-31.
- Başarmak, U., Yakar, H., Güneş, E. ve Kuş, Z. (2019). Analysis of Digital Citizenship Subject Contents of Secondary Education Curricula. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 10(1), 26-51.
- Bayzan, Ş. (2019). *Dijital Hak ve Sorumluluklarımız Nelerdir?*. Güvenliweb. <https://www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/dijital-hak-ve-sorumluluklarımız-nelerdir> (Erişim Tarihi: 02.10.2021)
- Bennett, W. L., Wells, C. ve Rank, A. (2009). Young Citizens and Civic Learning: Two Paradigms of Citizenship in the Digital Age. *Citizenship Studies*, 13(2), 105-120.
- Bray J. (2021). Digital Divide: How Technology Access Impacts Community Colleges across the United States during a Pandemic. Washington, D.C. Association of Community College Trustees.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. New York: Guilford Press.
- Cabı, E. (2016). Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 1229-1244.
- Can, Ö., Demir, C. ve Yirci, R. (2018). Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (66) , 145-163.
- Creswell, J. (2019). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş* (Çev: M, Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi.

- Çakmak, Z. ve Aslan, S. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 8(1), 72-99.
- Çepni, O., Oğuz, S. ve Kılcan, B. (2014). The Perceptions of Primary School Students Regarding Digital Citizenship. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183(183), 251-266.
- Çiftçi, S. ve Aladağ S. (2018). An Investigation of Pre-Service Primary School Teachers' Attitudes towards Digital Technology and Digital Citizenship Levels in Terms of Some Variables. *International Education Studies*, 11(1), 111-118.
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Dedebali, N. C. ve Daşdemir, I. (2019). Social Studies Teacher Candidates’ Perception of Digital Citizenship. *International Journal of Educational Methodology*, 5(3), 465-477
- Demirci, Ş. (2018). Sağlıkın Dijitalleşmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(26), 710-721.
- Dere, İ. ve Yavuzay, M. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2400-2414.
- Deveci, H. ve Selanik Ay T. (2014). Vatandaşlık Eğitimi Bakımından Sosyal Bilgilerin Toplumsal Gücü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Eğitim Özel Sayısı*, 97-109.
- Dijital Oyunlar için Çocuk ve Aile Rehberliği Çalıştayı Sonuç Raporu, Ankara: 2017.
- Duran, E. ve Ertan Özen, N. (2018). Türkçe Derslerinde Dijital Okuryazarlık. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(2), 31-46.
- Elçi, A. (2015). *Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Elçi, A. ve Sarı, M. (2016). Bilişim Teknolojileri Ve Yazılım Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 87-102.
- Erdoğan, E. ve Tonga, D. (2020). Middle School Students and Digital Citizenship: Is Technology Important for Digital Citizens in Turkey?. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 5(11), 194-227.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Erten, P. (2019). Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 190- 202.
- Görmez, E. (2017). Öğretmenlerin Dijital Vatandaşlık ve Alt boyutları Hakkındaki Düzeyleri (Van İli Örneği). *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (60), 52-74.
- Greenhow, C. (2010). Research Windows - A New Concept of Citizenship for the Digital Age. *Learning and Leading with Technology*, 37(6), 24.
- Gültekin, M. ve Aydemir, H. (2021). İlkokul ve Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi (Adıyaman İli Örneği). *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 103-121.
- Hawamdeh, M., Altınay, Z., Altınay F., Arnavut, A., Ozansoy, K. ve Adamu, İ. (2022). Comparative Analysis of Students and Faculty Level of Awareness and Knowledge of

- Digital Citizenship Practices in a Distance Learning Environment: Case Study. *Education and Information Technologies*, 27(5), 6037-6068.
- Hui, B. ve Campbell, R. (2018). Discrepancy between Learning and Practicing Digital Citizenship. *Journal of Academic Ethics*, 16(2), 117-131.
- İlgaz, S. ve Bilgili, T. (2010). Eğitim ve Öğretimde Etik. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 199-21.
- İşık, T. (2019). Sağlık İletişiminde Dijital İletişim Kanallarının Kullanımı: Sektör Aktörlerinde Acıbadem Hastanesinin Dijital İletişim Kanalı Ve Sosyal Medya Hesaplarının İncelenmesi. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 1(2), 147-162.
- Jones L. ve Mitchell K. (2016). Defining and Measuring Youth Digital Citizenship. *New Media & Society*, 18(9), 2063–2079.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1993). LISREL 8: Structural Equation Modeling with the SIMPLIS Command Language. Scientific Software International.
- Julien, L. (2008). Content Analysis. In L. M. Given (Ed.), *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (pp. 120-121). London: Sage Publications.
- Kabataş, S. (2019). *Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Algularının Yaşam Boyu Öğrenme Tutumları ve E-Öğrenmeye Hazır Bulunuşluğu Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Kalaycı, C. (2013). Dijital Bölünme, Dijital Yoksulluk ve Uluslararası Ticaret. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(3), 145-162.
- Kan, A. ve Akbaş, A. (2005). Lise Öğrencilerinin Kimya Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 227-237.
- Karaduman, H. (2011). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Ortamdaki Tutumlarına Etkisi ve Öğrenme Öğretme Sürecine Yansımaları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karaduman, H. ve Öztürk, C. (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Tutumlarına Etkisi ve Dijital Vatandaşlık Anlayışlarına Yansımaları, *The Effects of Activities for Digital Citizenship on Students' Attitudes toward Digital*. *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1), 38-78.
- Kenar, İ. ve Balcı, M. (2015). Fen ve Teknoloji Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme: İlköğretim 4 ve 5.Sınıf Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (34), 201-210.
- Keser, H., Semerci, A. ve Çetinkaya L. (2018). Dijital Vatandaşlıkta Güvenlik, Haklar ve Sorumluluklar. Buket Akkoyunlu, Aytekin İşman, Hatice Ferhan Odabaşı. *Eğitim Teknolojileri Okumaları*.
- Kılıç, S. (2013). Örneklem yöntemleri. *Journal Of Mood Disorders*, 3(1) , 44-6.
- Kırık, A, Bölükbaş, K. ve Cengiz, G. (2019). Sosyal Medya Bağlamında Dijital Vatandaşlık: TRT İstanbul Radyosu Prodüktörleri Üzerinden Bir Değerlendirme. *Mavi Atlas*, 7(2) , 1-27.
- Kırmızı, F. ve Yurdakul İ. (2019). Sınıf Öğretmenlerinin 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'na İlişkin Görüşleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 64-76.
- Kim, M. ve Choi, D. (2018). Development of Youth Digital Citizenship Scale and Implication for Educational Setting. *Journal of Educational Technology and Society*, 21(1), 155-171.

- Kuş, Z., Güneş, E., Başarmak, U. ve Yakar, H. (2017). Development of a Digital Citizenship Scale for Youth: A Validity and Reliability Study. *Journal of Computer and Education Research*, 5(10), 298-316.
- Kuzu, D. (2011). İnternet ve Aile. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 27(27), 9-32.
- Milenkova, V. & Manov, B. (2019, Nisan). *Mobile Learning and the Formation of Digital Literacy in a Knowledge Society*, International Conference on Mobile Learning, Utrecht, Hollanda. <https://eric.ed.gov/?id=ED601158> (Erişim Tarihi: 06.01.2022)
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *An Expanded Sourcebook Qualitative Data Analysis*. (2nd ed.). California: Sage Publication.
- Mossberger, K., Tolbert, C., & S. McNeal, R. (2007). *Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation*. London, England: The MIT Press.
- Netwong, T. (2013). The Using of e-Learning to Develop Digital Citizenship and Learning Achievement in Information Technology. *International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning*, 3(2), 135-137.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development, Digital Commerce Measurement Report STD/CSSP/WPTGS(2017)
- Orgaz, F., Ahlaki, S., Dominguez C. (2018). Student's Attitude and Perception with the Use of Technology in the University, *Journal of Educational Psychology*, 6(2), 277-299.
- Oyedemi, T.T.D. (2012). *The Partially Digital: Internet, Citizenship, Social İnequalities, and Digital Citizenship in South Africa*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Massachusetts Amherst
- Öner, İ. E. ve Çakır, R. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Sosyal Medya Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 26-43.
- Palys, T. (2008). Purposive sampling. In L. M. Given (Ed.), *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (pp. 697-698). London: Sage Publications.
- Pratolo, B. & Solikhati H. (2021). Investigating Teachers' Attitude toward Digital Literacy in EFL Classroom. *Journal of Education and Learning*, 15(1), 97-103.
- Proszek, J. (2019). Developing a Digital Voice: Embedding Digital Communication Networks, Platforms, and Technologies in the 21st-Century Classroom. *Journal of Communication Pedagogy*, 2, 127-133.
- Raykov, T. & Marcoulides, G. A. (2008). *An Introduction to Applied Multivariate Analysis*. New York: Taylor & Francis Group.
- Redyy, P., Sharma, B. & Chaudhary, K. (2022). Digital Literacy: A Review in the South Pacific. *Journal of Computing in Higher Education*, 34(1), 83-108.
- Reventlow, N. (2017). Digital Rights Are Human Rights. <https://digitalfreedomfund.org/digital-rights-are-human-rights/> (Erişim Tarihi: 08.11.2021)
- Ribble, M. & Bailey G. (2006). Digital Citizenship at All Grade Levels. *Learning and Leading with Technology*, 6, 26-33.
- Ribble, M. (2012). Digital Citizenship for Educational Change. *Kappa Delta Pi Record*, 48, 148-151.
- Ribble, M. 2011. *Digital Citizenship in Schools* (2nd ed.). Eugene, OR: International Society for Technology in Education.
- Sakallı, H. Ve Çiftçi, S. (2016). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6(2), 100-119.

- Sari, İ. ve Taşer, S. (2018). Türkiye’de Dijital Vatandaşlıkla İlgili Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 1063-1069.
- Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (1996). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Sevigen, M. ve Yılar, M. B. (2022). Türkiye’de Eğitim Alanında Yazılan Dijital Vatandaşlık Konulu Lisansüstü Tezlerdeki Eğilimler. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 47-70.
- Som Vural S. ve Kurt, A. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(1), 60-80.
- Som Vural, S. ve Kurt, A. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(1), 60-80.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Esitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson.
- Tan, B. ve Merey, Z. (2021). Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Kapsamında İncelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 162-193.
- Tuğ Karoğlu, T. ve Çılğın, M. (2020). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalığı ve Siber Mağduriyeti Üzerine Bir Çalışma. *Journal of Social Sciences And Education*. 3(1), 344-355.
- Turan, S. ve Karasu Avcı, E. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 28-38.
- Turanlı, N., Karakaş, N. ve Keçeli, V . (2008). Matematik Alan Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34), 254-26.
- Uğurlu, C. (2011). Avrupa Birliği Ülkelerinde Ve Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 153-169.
- Van Dijk, J. ve Hacker, K. 2003. The Digital Divide As A Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society*, 19(4), 315-326.
- Yılmaz, Ş. Ve Aydın, F. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Teknolojiye Yönelik Tutumlarının ve Tutumlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 1-17.
- Yılmazsoy, B. ve Kahraman, M. (2017). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 9-29.

EKLER DİZİNİ

Ek 1: Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği Görüşme Soruları.....	55
Ek 2: Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği.....	56
Ek 3: Araştırma İzni.....	58
Ek 4: Etik Kurul İzni.....	59

Ek 1: Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği Görüşme Soruları

1. Sence interneti kullanırken nelere dikkat etmeliyiz?
2. İnternetin hayatımıza olumlu ve olumsuz etkileri hakkında neler düşünüyorsun?
3. İnterneti uzun süreler kullanınca sana ne gibi etkileri oluyor?
4. İnterneti kullanarak sağlıkla ilgili nasıl ve nereden bilgi edinebiliriz?
5. Sağlık sorunlarımız olduğunda doktor ya da hastanelere ulaşmak için internetten nasıl yararlanabiliriz?
6. İnternetten alışveriş yapmak konusunda neler düşünüyorsun?
7. Çevrende alış veriş yapanlar var mı (ailende ya da tanıdıklarında) ? Nasıl yapıyorlar alış verışı?
8. İnternet kullanma konusunda kendini ne kadar yeterli görüyorsun?
9. İnterneti kullanırken ne gibi güvenlik önlemleri alıyorsun/alınabilir?
10. İnternet bağlantısının kesilmesi durumunda neler hissedersin? Sorunu çözmek için neler yaparsın?
11. İnternet kullanırken başkalarına zarar verme ihtimalimiz olabilir mi?/Ne gibi zarar verebiliriz?
12. Başka insanlarla iletişim kurarken internetten ne kadar faydalanabiliriz?
13. İnternet kullanarak başkalarına zarar verildiğinde ne gibi cezaları oluyor/olmalı?

Ek 2: Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği

Sevgili Öğrenciler, aşağıda bulunan ilkokul öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilen Dijital Vatandaşlığa Yönelik Tutum Ölçeğini doldurmanızı rica ediyorum.

Fatma Gül ŞEN

Sınıf Öğretmeni

Cinsiyetin: ( ) Kız ( ) Erkek

Yaşın:.....

Sınıf Düzeyin: ( ) 3.Sınıf ( ) 4.Sınıf

Kendine ait bilgisayarın (masa üstü bilgisayar, diz üstü bilgisayar, tablet) var mı?

( ) Var ( ) Yok

Evinizde sürekli internet bağlantısı var mı?

( ) Var ( ) Yok

Annenizin mesleğini yazın.....

Babanızın mesleğini yazın.....

Sevgili Öğrenciler, aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuduktan sonra, ifadeye ne ölçüde katıldığınızı, sütuna ait olan ve ifadenin hizasında X şeklinde işaretleyerek belirtiniz.	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
1. İnternette ulaştığım her bilgi ve fotoğrafı izinsiz kullanabilirim.			
2. Kendi fotoğrafımı ve kişisel bilgilerimi tüm sitelerde kullanırım.			
3. İnternette, başkasına ait olan bir bilgiyi isim vermeden kullanabilirim.			
4. İnternette tanımadığım kişilerle konuşmamın sakıncası olmadığını düşünürüm.			
5. İnternetin olmadığı zamanlarda kendimi kötü hissederim.			
6. İnternete bağımlı olduğumu düşünürüm.			
7. Resmi kurumlarla ilgili bilgilere (çalışma saatleri, telefon, adres bilgileri, birimlerde çalışan kişiler vb.) internet üzerinden erişmeyi öğrenmek hoşuma gider.			
8. İnternet üzerinden sağlık işlemlerinin nasıl yapılacağını öğrenmek hoşuma gider.			
9. Sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarını etkinliklerinden haberdar olmak için kullanmak hoşuma gider.			
10. Dijital sağlık uygulamalarını öğrenmek hoşuma gider.			

Ek 2: (Devam) Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği

11. Yaşadığım şehirdeki belediye başkanı ve valinin kim olduğunu şehrimizin web sayfasından bulmak isterim.			
12. E-Bankacılık işlemlerinin nasıl yapılacağını öğrenmek hoşuma gider.			
13. Ülkemdeki ya da dünyadaki ekonomik değişimler ilgimi çeker.			
14. Ülkemdeki ya da dünyadaki ekonomik değişimleri takip etmek hoşuma gider.			
15. Ülkemdeki yeni çıkan yasaları ve etkilerini merak edip internetten araştırırım.			
16. Tüm dünyayı ilgilendiren çevre sorunlarını internet aracılığıyla takip etmek hoşuma gider.			
17. Ülkemdeki bakanları tanırım, onlarla ilgili bilgi edinmek isterim.			
18. Ülkemi yöneten kişileri tanımak ve bilmek benim için önemlidir.			
19. Dünyadaki savaşlar ve etkilerini araştırmak ilgimi çeker.			